

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ

Студентки 2 курсу бм групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Управління банківським
бізнесом»

Гладченко Наталії
Сергіївни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
Старший викладач кафедри
банківської справи

Белянко Лідія
Леонідівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет **фінансів та обліку** Кафедра **банківської справи**

Спеціальність, спеціалізація **072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Управління банківським бізнесом**

Затверджую

Зав. кафедрою банківської справи

Шульга Н.П. _____

« _____ » _____ 20 _____ р.

Завдання

на випускний кваліфікаційний проект (роботу) студентові

Гладченко Наталії Сергіївни

**1. Тема випускного кваліфікаційного проекту (роботи)
РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ**

Затверджена наказом ректора від «04» листопада 2020 р. № 3286

2. Строк здачі студентом закінченого проекту (роботи) 19.11.2021 року

3. Цільова установка та вихідні дані до проекту (роботи)

Мета проекту (роботи) є розкриття теоретичних основ і механізму регулювання достатності капіталу банків України, а також надання рекомендацій щодо вдосконалення системи регулювання достатності капіталу банків в Україні.

Об'єкт дослідження – капітал банку АТ «КБ «ГЛОБУС».

Предметом дослідження є механізм регулювання достатності капіталу банків України.

4. **Перелік графічного матеріалу** табл. Динаміка та розрахунок показників достатності капіталу банків в Україні за останні 5 років. Удосконалена модель регулювання достатності капіталу банків в Україні.

5. Консультанти по проекту (роботі) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

6. Зміст випускного кваліфікаційного проекту (роботи) (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКИ ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ.

2.1. Аналіз достатності капіталу банків України.

2.2. Діагностика впливу регулювання достатності капіталу на банківську систему України

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ.

3.1. Зарубіжний досвід регулювання достатності капіталу банку

3.2. Удосконалення системи регулювання достатності капіталу банку в Україні

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання проекту (роботи)

№ з/п	Етапи виконання випускної кваліфікаційної роботи	Терміни виконання	
		план	факт
1	Узгодження плану та оформлення завдання	до 24.12.2020	
2	Подання статті на кафедру	до 01.03.2021	
3	Вступ. Розділ 1	до 20.04.2021	
4	Розділ 2	до 22.06.2021	
5	Розділ 3. Висновки	до 10.09.2021	
6	Подання роботи на кафедру	до 12.10.2021	
7	Попередній захист	до 02.11.2021	
8	Подання завершеної (переплетеної) роботи	до 19.11.2021	

8. Дата видачі завдання «18» грудня 2020 р.

9. Керівник випускного кваліфікаційного проекту (роботи)

К.е.н. Белянко Лідія Леонідівна

(підпис)

10. Керівник освітньо-професійної програми

Д.е.н., проф. Шульга Наталія Петрівна _____

(підпис)

11. Завдання прийняв до виконання студент-дипломник

Гладченко Наталія Сергіївна _____

(підпис)

12. Відгук керівника випускного кваліфікаційного проекту (роботи)

Керівник випускної кваліфікаційної роботи

Канд. екон. наук,

старший викладач кафедри банківської справи

Белянко Л. Л. _____

(підпис, дата)

13. Висновок про випускний кваліфікаційний проект (роботу)

Випускний кваліфікаційний проект (робота) студента

(прізвище, ініціали)

може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Керівник освітньо-професійної програми

(підпис, прізвище, ініціали)

Шульга Н.П. _____

Завідувач кафедри _____

(підпис, прізвище, ініціали)

Шульга Н.П. _____

« _____ » _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ.....	7
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКИ ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ	16
2.1. Аналіз достатності капіталу банків України.....	16
2.2. Діагностика впливу регулювання достатності капіталу на банківську систему України	24
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ.....	32
3.1. Зарубіжний досвід регулювання достатності капіталу банку.....	32
3.2. Удосконалення системи регулювання достатності капіталу банку в Україні.....	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Провідне місце в економіці України належить фінансово-кредитній системі. Від ефективності й безперервності функціонування кредитно-фінансового механізму залежить не лише своєчасне отримання коштів окремими господарськими одиницями, а й темпи економічного розвитку країни в цілому. Центральною ланкою цього механізму в сучасній економіці стають банки. За останні десятиріччя як в більшості високорозвинених країн, так і в країнах, рівень економічного розвитку яких значно нижчий, спостерігалися системні банківські кризи, які провокували різке погіршення не лише макроекономічної, а й соціально-політичної ситуації. Характерним є те, що ці кризи стали наслідком прогалин у системі банківського регулювання і нагляду, особливо в питаннях, які стосуються капіталізації банків. Як показує досвід, наявність фінансово стійких банківських інститутів, здатних бути надійними фінансовими посередниками, є основою національної фінансової системи будь-якої країни. У свою чергу ключовим елементом стабільності банків та їх ефективного розвитку є достатній рівень капіталу як важливий елемент довіри до банківської системи.

Дослідженню проблем функціонування банківської системи, зокрема пов'язаних з формуванням власного капіталу банків та регулюванню його достатності, присвячено праці Г. Азаренкової [1], М. Алексеєнка [2], З. Васильченко [5], О. Васюренка [6], А. Вожжова [8], І. Гуцала [11], О. Дзюблюка [13], О. Заруби [19], А. Мороза [20], Л. Примостки [44], М. Савлука [51], Н. Шульги [58] та інших науковців.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених щодо регулювання достатності капіталу банку, ряд питань потребує подальшого вивчення, оскільки зміна економічної ситуації породжує нові проблеми недостатнього рівня капіталізації банків України.

Недостатньо вивченою залишається проблема оцінки власного капіталу, необхідного для забезпечення фінансової стійкості та ліквідності банківських установ, а також застосування новітніх інструментів підтримання його достатності та підвищення рівня капіталізації. Особливої гостроти проблема достатності банківського капіталу набула в період кризи 2008–2009 рр. та 2014 р., що в свою чергу призвело до значного реформування фінансової системи і банківської системи зокрема.

Актуальність вищевикладених проблем, а також теоретично-прикладна цінність їхнього вирішення зумовили вибір теми даного наукового дослідження, визначили його мету та завдання.

Метою дослідження є розкриття теоретичних засад і механізму регулювання достатності капіталу банків України, а також надання рекомендацій щодо вдосконалення системи регулювання достатності капіталу банків України.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- провести огляд літературних джерел та обґрунтувати необхідність і сутність регулювання достатності капіталу банку;
- провести аналіз достатності капіталу банків України;
- здійснити діагностику впливу регулювання достатності капіталу на банківську систему України;
- проаналізувати зарубіжний досвід регулювання достатності капіталу банку;
- розробити рекомендації щодо удосконалення системи регулювання достатності капіталу банку в Україні.

Об'єктом дослідження є капітал банку, а **предметом дослідження** – механізм регулювання достатності капіталу банків України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, рекомендації Базельського комітету та нормативні документи НБУ з питань регулювання

достатності капіталу банку. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний – для аналізу фахової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо сутності капіталу банку та його достатності; декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу, синтезу та узагальнення – для дослідження рівня достатності капіталу банків України; табличний, графічний – для наочного відображення отриманих результатів аналізу регулювання достатності капіталу банків.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань регулювання достатності капіталу банку; офіційні дані Національного банку України; аналітичні огляди; рекомендації Базельського комітету, фінансова звітність банків; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено: методичні положення щодо системи регулювання достатності капіталу банку в Україні, а саме представлено удосконалену моделі регулювання достатності капіталу банків в Україні, що дозволить вивести регулювання достатності капіталу на якісно новий рівень, забезпечивши зростання капіталізації банківської системи, підвищивши конкурентоспроможність вітчизняних банків на міжнародному ринку та довіру споживачів до банків.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані Національним банком України та комерційними банками у процесі їхньої діяльності.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Гладченко Н. С. Концептуальні положення достатності капіталу банків України //Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів:

зб. наук. ст. студ. / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.іів : Київ. нац. торг. - екон. Ун-т, 2021. – 386 с. (С. 39-44).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 55 сторінки. В роботі представлено 2 таблиці, 10 рисунків, 6 додатків та використано 73 наукових джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ

Капітал банку відіграє ключову роль у процесі створення та подальшого функціонування банку. Ефективне використання банківського капіталу сприяє формуванню прибутку банку і, як наслідок, підтриманню макроекономічної стабільності та забезпечує економічний розвиток країни. Визначення сутності капіталу банку представлено у наукових працях та законодавчих актах (Додаток А). За економічним змістом капітал банку – це власні кошти засновників або акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик для одержання доходів [43, с. 72]. Згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» «капітал банку – власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань» [46].

Незважаючи на важливу роль власного капіталу банку, його частка у структурі банківських ресурсів незначна. Власний капітал банків має характер неповерненості, високу вартість залучення та використовується банками в якості страхового буфера у випадку непередбачених втрат. У зв'язку з цим важливою складовою функціонування власного банківського капіталу є рівень його достатності для реалізації ризик-орієнтованої стратегії розвитку банку. Особливо вагомим є роль власного капіталу банку в антикризовому регулюванні банківської діяльності [22].

За одними з визначень власний капітал є частиною активів, сформованою за рахунок грошових коштів (внесків акціонерів) і вираженою у грошовій формі частки майна, що належить власникам, використовується для здійснення банківських операцій та надання послуг із метою одержання прибутку [2, с. 58]. За іншими – є сукупністю різних коштів, фондів, призначених для забезпечення комерційної і господарської діяльності банку та його фінансової стабільності [3, с. 321].

Тобто визначення власного капіталу банку, представлені в економічній літературі, формулюють його як сукупність власних коштів, сформовану за рахунок їх внесення акціонерами і таку, що зростає під час здійснення ефективної банківської діяльності.

Порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності, власний капітал банку має незначну питому вагу у сукупному банківському капіталі. Це пояснюється специфікою діяльності банків як фінансових посередників, що здійснюють мобілізацію тимчасово вільних коштів на грошовому ринку з подальшим їх розміщенням серед юридичних та фізичних осіб. Тому власний капітал у банківській діяльності має дещо інше призначення, аніж в інших сферах підприємництва [43, с. 45]. Це чітко простежується через функції, які виконує власний капітал банку (рис. 1.1).

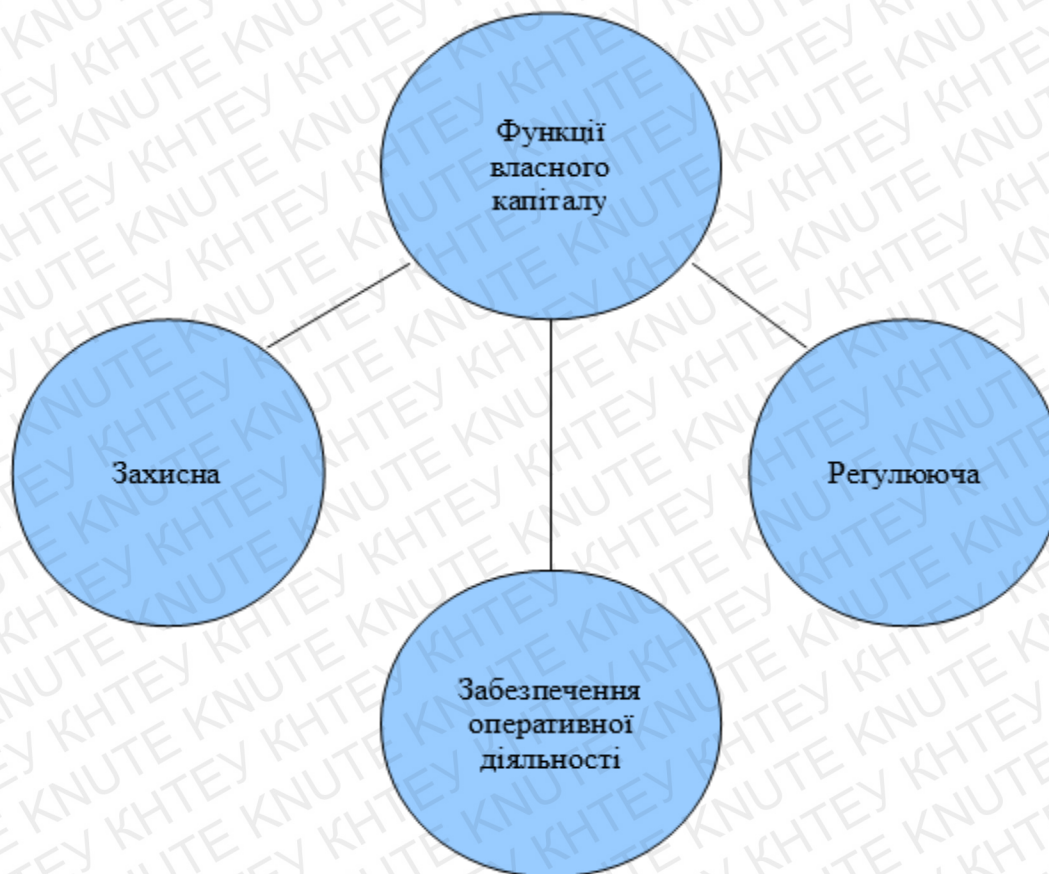

Рис. 1.1. Функції власного капіталу банку*

*Примітка: побудовано автором

Сутність захисної функції власного капіталу полягає у тому, що він слугує насамперед для захисту інтересів вкладників і кредиторів банку, для покриття можливих збитків від банківської діяльності. Ця функція включає гарантування вкладів, яке захищає інтереси вкладників банку у разі його ліквідації чи банкрутства, а також забезпечує функціонування банку у випадку виникнення збитків від його поточної діяльності. Зазначені збитки, як правило, покриваються за рахунок поточних прибутків. Якщо їх для цього, а також для покриття непередбачених витрат недостатньо, то використовується частка власного капіталу. Тому, коли банк має достатній резервний капітал та інші резерви, він тривалий час може вважатися надійним та платоспроможним навіть за наявності збитків від поточної діяльності. Використання залученого та запозиченого капіталу для покриття поточних збитків з економічного погляду неприпустимо, оскільки вони самі є боргом банку перед кредиторами і вкладниками.

Роль захисної функції власного капіталу банку змінюється під дією низки факторів: загальноекономічного та фінансового стану країни, а також стабільності грошової сфери; стану гарантування вкладів у країні; стратегії і тактики банків, насамперед щодо забезпечення ліквідності та фінансової стійкості. Чим вищий у країні рівень розвитку гарантування вкладів та здійснення активних операцій, тим менші вимоги до захисної функції власного капіталу і тим менша його сума може перебувати в обороті банку. Захисна функція банківського капіталу є головною протягом всього періоду функціонування банку [43, с.73].

Наступна функція власного капіталу – забезпечення оперативної діяльності банку. У процесі створення та на початку діяльності банку за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура та розгортається банківська діяльність. Відчутна роль цієї функції власного капіталу у процесі подальшого розширення та структурного розвитку банку, розроблення і впровадження нових банківських технологій та продуктів.

Сутність регулюючої функції полягає в тому, що через фіксацію розміру власного капіталу (або окремих його складових) регулювальні та наглядові органи впливають на діяльність банку в цілому. Зокрема, встановлення нормативу адекватності регулятивного капіталу має на меті не допустити надмірної мінімізації банками власного капіталу заради максимізації отримуваних доходів, знизити ризик банкрутства банків та підвищити рівень захисту інтересів вкладників і кредиторів [43, с. 45]. Власний капітал банку використовується для розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банку, які встановлює Національний банк України, зокрема у розрахунку регулятивного капіталу банку.

Регулятивний капітал є одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які беруть на себе банки у процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості, стабільної діяльності банків. Регулятивний капітал складається з основного (1 рівня) та додаткового (2 рівня) капіталу. Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Додатковий капітал має менш постійний характер і його розділ піддається змінам [49]. Капітал першого рівня за Базельською угодою – це первинний, початковий капітал, не пов'язаний із обмеженнями стосовно використання на покриття збитків за результатами банківської діяльності та сплатою податків. Тому він найякісніший з точки зору гарантій забезпечення надійності вкладів та кредиторів банку. Капітал першого рівня складається зі сплаченого акціонерного капіталу і розкритих резервів. Найбільшою складовою капіталу I-го рівня прийнято вважати статутний капітал. Статутний капітал – це складова власного банківського капіталу, сформованого засновниками банку залежно від його організаційно-правової форми, відповідно до його статуту, для забезпечення існування та ефективної діяльності банку. У свою чергу, статутний капітал формується за рахунок

первинного та періодичного випуску простих та привілейованих акцій, а також розкритого прибутку минулого року у вигляді дивідендів, що направлені на збільшення статутного капіталу комерційного банку та додаткових внесків власників, що також спрямовані на збільшення статутного капіталу [30, с. 14].

Додатковий капітал (капітал другого рівня) є менш постійною частиною капіталу, вартість якої може змінюватися, який включає результат поточного та звітного року, результат переоцінки основних засобів, нерозподілений прибуток минулих років, а також може включати субординований борг та капітальні інструменти на умовах списання [49]. В Україні склад основного та додаткового капіталу регулюється Національним банком України та розраховується відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України.

Для якісної оцінки капіталу банку необхідно звернути увагу на його достатність. Визначення достатності капіталу банківської установи відіграє значну роль не лише для оцінки окремо взятого банку, а й для визначення надійності усієї банківської системи. Національний банк України постійно повинен аналізувати достатність капіталу з метою прийняття правильних рішень щодо запровадження структурних змін у банківській системі. Кількісні параметри достатності капіталу характеризують відповідні коефіцієнти.

На сьогодні немає однозначної думки щодо трактування та розрахунку показника достатності власного капіталу банку. Тому доцільно розглянути різні погляди й думки вчених-економістів. Достатність капіталу – це здатність банку захистити інтереси своїх кредиторів і власників від незапланованих збитків, розмір яких залежить від обсягу ризиків, що виникають внаслідок виконання банком активних операцій [9, с. 40]. Л. О. Примостка стверджує, що термін «достатність капіталу» містить уявлення про банківський капітал як джерело покриття збитків і відображає рівень надійності та ризикованості

банку [43, с. 88]. О. В. Дзюблюк вважає: «Достатність капіталу відображає загальну оцінку надійності банку, зумовлює залежність між величиною капіталу та ризикованістю діяльності банку» [13].

Шелудько В. М. зазначає, що «капітал банку є достатнім, якщо він забезпечує надійність, фінансову стійкість банку та дає змогу поглинути ризики і зберегти платоспроможність у складній ситуації. Достатній для успішної діяльності розмір власного капіталу має визначатись з огляду на ризиковість активних та позабалансових операцій» [56, с. 276]. Укладачі «Енциклопедії банківської справи» пропонують таке визначення: «Достатність капіталу – показник, що відображає наявність капіталу, достатнього для виконання банком своїх функцій і покриття ризиків, які виникають під час проведення банківських операцій» [16, с. 214].

На нашу думку, достатність капіталу банку – це здатність банківської установи покривати витрати своєї діяльності та компенсувати збитки від результатів, що виникають у процесі її здійснення, виключно за рахунок власного капіталу.

Основні принципи оцінювання достатності капіталу на основі ризиків були розроблені Базельським комітетом. У 1988 р. було ухвалено «Угоду про капітал», відому як Базельська угода, що надалі дістала назву «Базель I». Новація цієї угоди полягала в тому, що традиційну міру достатності капіталу – відношення капіталу до активів – було замінено на відношення капіталу до активів з урахуванням кредитного ризику, пов'язаного з різними видами активів і позабалансових зобов'язань банку [43, с. 83]. Зв'язок капіталу та кредитного ризику зумовлений, насамперед, здатністю капіталу нейтралізувати втрати через неплатоспроможність позичальників. Основні стандарти угоди є спільними для всіх банківських установ, що приєдналися до неї, а органи регулювання кожної країни мають право самостійно встановлювати коефіцієнти ризику активів та визначати деякі складові капіталу.

Базельською угодою передбачено врахування кредитного ризику, пов'язаного з різними видами активів і позабалансових зобов'язань банку. Для розрахунку активів, зважених за ризиком, кожний вид балансових активів банку множиться на коефіцієнт ризику, який відображає ймовірність втрат за цим видом банківських активів. Кожний елемент позабалансових зобов'язань також зважується на відповідний коефіцієнт ризику. Суму всіх активів і позабалансових зобов'язань з урахуванням рівня ризиків називають сукупними активами, зваженими за ризиком.

Міжнародною угодою пропонується шкала коефіцієнтів ризику, які можуть бути використані без змін або скориговані залежно від економічної ситуації конкретної країни. Базельська угода стала кроком вперед на шляху до міжнародної гармонізації банківського регулювання, стабілізації міжнародної фінансової системи та зростання банківського капіталу. Однак, у цій угоді враховувався лише кредитний ризик [43, с. 83]. З метою удосконалення регулювання достатності капіталу банків Базельський комітет переглянув угоду про капітал та у 2005 р. було прийнято нову версію угоди, названу «Базель II». Дана угода доповнює попередню і приділяє увагу оцінці та управлінню кредитним, ринковим та операційним ризиками, системі ризик-менеджменту банку, розкриттю інформації. Основні відмінності угоди «Базель II» від попередньої Угоди про капітал полягають у формуванні нових підходів:

- до оцінювання кредитних ризиків, що передбачає наявність у банків власних рейтингових систем, які дозволяють здійснити класифікацію клієнтів за ступенем ризику;
- до прозорості діяльності банку через уточнення обсягу інформації, яку банки повинні надавати наглядовим органам та ринку;
- до оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків, що пропонують альтернативні методи оцінювання ризиків і надають

право банкам та наглядовим органам вибрати прийнятний метод залежно від рівня розвитку банківської діяльності та інфраструктури фінансового ринку [43, с. 84].

У міжнародній практиці підхід, запропонований у даній угоді, називають наглядом на основі оцінювання ризиків. Робота над удосконаленням Угоди про капітал продовжувалася і у 2010 році було ухвалено документ, який дістав назву «Базель III» [43, с. 84]. Рекомендацій Базельського комітету щодо регулювання достатності капіталу дотримуються усі країни ЄС, інші європейські країни, США. Національний банк України також імплементував вимоги Базельських угод у свою нормативну базу щодо регулювання достатності банківського капіталу. До нормативів капіталу, затверджених НБУ, належать:

- норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1);
- норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2);
- норматив достатності основного капіталу (Н3).

Відповідно до Інструкції НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 від 28.08.2001 р. [49], мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) має становити 200 млн грн.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Даний норматив встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів та вкладників банку. Значення показника достатності регулятивного капіталу визначається як співвідношення регулятивного капіталу банку до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику після їх зменшення на суму забезпечення. Значення даного нормативу повинно бути не менше 10 % [49].

Норматив достатності основного капіталу визначається як співвідношення основного капіталу до суми активів і позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику. Нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ) має бути не меншим, ніж 7 % [49].

Отже, необхідно постійно оцінювати капітал банку та визначати його достатність для ефективної роботи як на сучасному етапі, так і у перспективі. Для отримання вичерпної оцінки капіталу банківської установи необхідно враховувати цілу низку факторів, як кількісних, так і якісних. Таким чином, величина капіталу окремого банку залежить від ризиків, які проявляються у даному банку і знаходяться у процесі нагляду. Коефіцієнти достатності капіталу банківської установи на основі оцінки ризиків визначаються відношенням суми капіталу банку до суми активів, скорегованих на ризики. До таких активів відносяться як балансові активи, так і позабалансові статті, розподілені у відповідності із ступенем, наявного їм кредитного та інших ризиків.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКИ ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Аналіз достатності капіталу банків України

В умовах нестабільного розвитку економіки, однією з проблем вітчизняної банківської системи є підтримка її стабільності та надійності, завдяки чому банки можуть виконувати свої функції із забезпечення економіки достатньою кількістю фінансових ресурсів. Досвід країн з ринковою економікою свідчить, що створення стабільної й ефективної економіки можливо лише за умови функціонування адекватного ринковим відносинам банківського сектору.

Забезпечення капіталу банків на рівні адекватному потребам економіки, що розвивається, є одним із пріоритетних завдань для банківської системи України. За таких умов необхідно збільшувати капітал банків, щоб вони були достатньо міцними для обслуговування різноманітних потреб клієнтів усіх форм власності та здійснення операцій на сучасному технологічному рівні.

Проблема капіталізації – це проблема загальної фінансової стабільності та автономності банківської системи, а отже проблема належного обслуговування банками прийнятих на себе грошових зобов'язань.

Обсяг капіталу у банківській системі повинен бути достатнім для забезпечення стабільного функціонування і розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежують можливості банків розширювати асортимент своїх продуктів і послуг для підприємств та населення, і призводить до високої вартості ведення банківського бізнесу. Належний рівень капіталізації вітчизняних банків забезпечить динамічне і ефективне функціонування всієї банківської системи

України, сприятиме зростанню її конкурентоспроможного потенціалу у задоволенні потреб економіки у фінансових ресурсах.

З метою підвищення прозорості банківської системи Правління НБУ прийняло рішення про розширення переліку даних про фінансовий стан банків та виконання ними пруденційних вимог, що підлягають оприлюдненню на сайті Національного банку, а також інтернет-сторінках комерційних банків України. З березня 2018 р. Національний банк розпочав щомісячну публікацію значень економічних нормативів та складових регулятивного капіталу у розрізі окремих банків. До зазначеного періоду інформація стосовно нормативів оприлюднювалася лише за банківською системою в цілому. Крім того, інформація про ці показники також повинна публікуватися банками на їхніх веб-сайтах щомісячно, до 10 числа. [39]. Відповідне рішення передбачене Постановою Правління НБУ №11 від 15 лютого 2018 року «Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України» [48]. Зазначені заходи, здійснені Національним банком України, сприяють посиленню транспарентності діяльності банків, у тому числі щодо дотримання ними нормативів достатності капіталу.

Кредитори та вкладники висувають дедалі жорсткіші вимоги до достатності банківського капіталу. Об'єктивна потреба регулювання достатності капіталу банку зумовлена рядом чинників, такими як:

- інфляційні процеси;
- розширення масштабів банківської діяльності;
- підвищення рівня ризику, пов'язаного з мінливістю фінансових ринків тощо [43, с. 32].

Відповідно до чинного законодавства України для створення банку необхідно сформувати мінімальний розмір статутного капіталу. Закон України «Про банки і банківську діяльність» передбачає, що мінімальний

розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим 200 мільйонів гривень [46].

Формування та збільшення статутного капіталу банку здійснюється шляхом грошових внесків. Резиденти України здійснюють внески у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях. Інформація стосовно розміру та порядку формування статутного капіталу банку, видів акцій банку, їхньої номінальної вартості, форми випуску акцій (документарна або бездокументарна), кількості акцій, що купуються акціонерами обов'язково повинна відображатися у статуті банку [46].

Слід зазначити, що рівень капіталізації банківської системи будь-якої країни є найважливішим показником, що визначає достатність банківського капіталу в економіці. За цих умов рівень капіталізації українських банків є одним із визначальних факторів, що характеризує їхній фінансовий стан та перспективи розвитку нашої держави [31, с. 90]. Вважаємо за необхідне проаналізувати динаміку показників капіталу банків України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка окремих показників капіталу банків України протягом 2015 –2021 рр. (станом на початок року)*

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Статутний капітал, млн грн	180150	222170	414668	495377	465532	470712	479932
Регулятивний капітал, млн грн	188948,9	129816,9	109653,6	115817,6	126116,7	150313,8	182283,6
Пасиви, млн грн	1316852	1254385	1256299	1333831	1359703	1494460	1822841
Частка статутного капіталу в пасивах, %	13,68	17,71	33,01	37,14	34,24	31,5	26,32

*Примітка: складено за даними [40]

Дані табл. 2.1 свідчать про зростання статутного капіталу банків на 166,4 % протягом 7 років, починаючи з початку 2015 р. Саме у цей період відбувалося поступове відновлення банківської системи та економіки України в цілому після кризи. Також спостерігається зростання частки статутного капіталу в пасивах банків. Станом на 01.01.2015 даний показник був досить низьким, а саме 13,68 %, що є доказом того, що банки вели ризиковану політику і формували свої ресурси виходячи з точки зору зменшення витрат і нарощення прибутковості, оскільки статутний капітал банку є найдорожчим. Таке формування структури пасивів не дозволяло капіталу повною мірою виконувати свою захисну функцію. Зростання частки статутного капіталу у пасивах банків свідчить про те, що банки після кризи ведуть більш виважену діяльність, стали більш стійкими до ризиків.

Вважаємо доцільним проаналізувати динаміку регулятивного капіталу банків України в цілому по банківській системі (рис. 2.1). Порядок розрахунку регулятивного капіталу банку представлено у додатку Б.

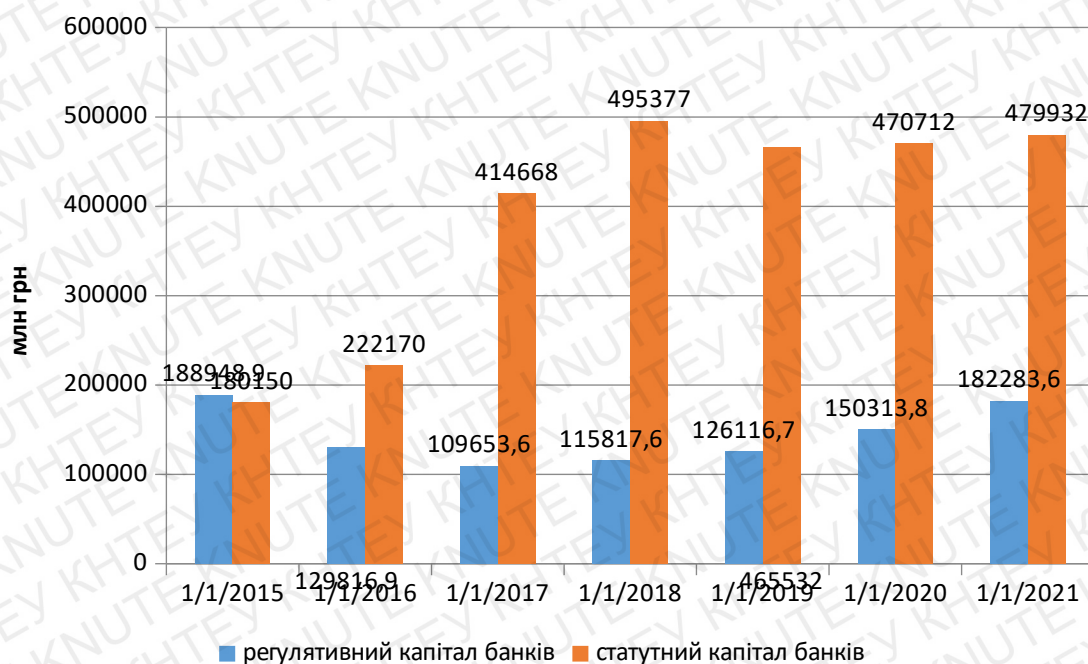

Рис. 2.1. Динаміка регулятивного капіталу банків України протягом 2015 – 2021 рр.*

*Примітка: побудовано автором за даними [40]

Відповідно до даних рис. 2.1 можна стверджувати, що протягом 2015 – 2016 рр. обсяг регулятивного капіталу банків в Україні мав негативну тенденцію, зменшившись з 188949 млн грн станом на 01.01.2015 до 109654 млн грн на початок 2017 року, тобто спостерігалось зменшення на 41 %. Така тенденція спричинена низкою факторів, таких як нестабільна економічна ситуація в країні, зменшення кількості банків, волатильність ринку тощо. Слід зауважити, що, починаючи з 2017 року тенденція змінилася, спостерігається зростання обсягів регулятивного капіталу банків України. Тобто, протягом останніх 5 років у банківській системі України відбувається нарощення капіталу. Така динаміка зберігається, навіть, незважаючи на послаблення регулятивних вимог Національного банку щодо мінімального розміру регулятивного капіталу банку, що свідчить про підвищення рівня відповідальності акціонерів банку.

Важливим показником, який свідчить, чи у достатньому обсязі сформований регулятивний капітал, є норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2). Для визначення достатності обсягу сформованого банком регулятивного капіталу необхідно оцінити співвідношення регулятивного капіталу та активів банку. Тому відповідно до Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [49] банки зобов'язані постійно оцінювати якість активних банківських операцій, здійснювати їхню класифікацію, а також визначати розмір кредитного ризику відповідно до Положення № 351 [47]. Для цього всі активи відповідно до вимог, зазначених у інструкції [48], розподіляються на 9 груп, кожна з яких має власний ступінь ризику від 0 до 150 %. Розподіл активів за групами представлений у додатку В.

Під час розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику, додається сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними

валютами та банківськими металами, мінімальний розмір операційного ризику, помножений на коефіцієнт 10, та виключається величина непокритого кредитного ризику [48].

Відповідно до класифікації, яка використовується в Україні, всі банки розподіляються на банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп та банки з приватним капіталом. Динаміка структури активів банків, які представлені в Україні, відображена на рис. 2.2.

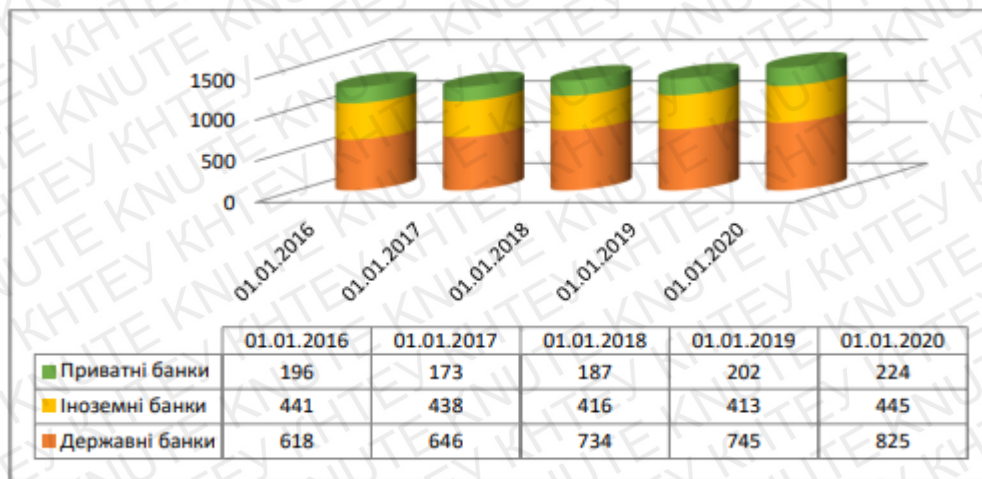

Рис. 2.2 Динаміка обсягів чистих активів банків України у розрізі груп протягом 2016 – 2020 рр., млрд грн [14, с. 119]

За даними рис. 2.2 можна стверджувати, що в цілому по банківській системі України спостерігається зростання обсягу активів. У структурі активів суттєвих змін не відбулося. Найбільшу частку займають державні банки, капітал яких зріс на понад 30 % за досліджуваний період. Активи іноземних банків характеризувалися тенденцією до зменшення їхніх обсягів, проте, починаючи з 2019 р. відбувся злам сформованої тенденції і обсяг активів іноземних банків почав зростати. Обсяг активів приватних банків зростає, починаючи з 2018 р.

Мінімальний розмір нормативу Н2 встановлений Національним банком України на рівні 10 %. Для банків, що розпочинають банківську діяльність, цей норматив має становити [48]:

- протягом перших 12 місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) – не менше 15 %;
- протягом наступних 12 місяців – не менше 12 %;
- надалі - не менше 10 %.

Для оцінки достатності регулятивного капіталу на макрорівні слід проаналізувати значення нормативу Н2 в цілому по банківській системі України в динаміці (рис. 2.3).

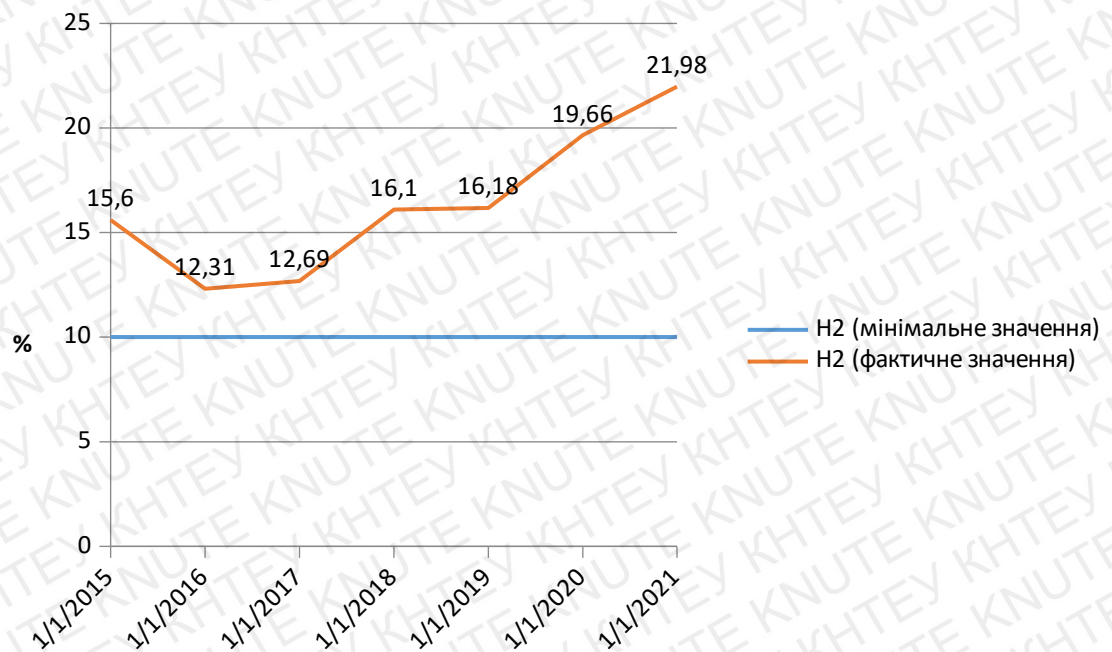

Рис. 2.3 Динаміка нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) банків України протягом 2015 – 2021 рр.*

*Примітка: побудовано автором за даними [33]

Згідно з даними рис. 2.2 в цілому по банківській системі України спостерігається дотримання нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу протягом останніх 5 років. Мінімальне значення даного нормативу протягом проаналізованого періоду не змінювалось і становить 10 %. Слід зауважити, що динаміка даного нормативу нерівномірна. Мінімальне значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків України спостерігалось на початок 2015 р., а саме 12,31 %, тобто перевищення мінімального значення нормативу Н2 було

незначне, а саме 2,31 п.п. Період спаду та незначного відновлення значень нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків співпадає з періодом падіння обсягу регулятивного капіталу у банківській системі України (рис. 2.1). Це дає змогу зробити висновки, що падіння обсягів регулятивного капіталу і призвело до погіршення рівня достатності регулятивного капіталу. За таких умов збільшувалася частка кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів, що перекладається на кредиторів та вкладників банку.

Варто зауважити, що, починаючи з 2017 р. відбувається зростання значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу. Виявлена тенденція відображає позитивні зрушення, які відбулися у діяльності банків в Україні і свідчить про посилення здатності банків своєчасно та у повній мірі розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Необхідно відзначити, що перевищення нормативу Н2 над мінімальним рівнем постійно збільшується і на початок 2021 р. становило 21,98 п.п., тобто фактичне значення перевищує мінімальне більш, ніж удвічі. Це дозволяє зробити висновки, що у банків зменшилася схильність до залучення коштів кредиторів та вкладників, що може бути спричинено наявністю у банківській системі надлишкової ліквідності, а також про те, що все більшу частку ризиків беруть на себе власники банків. Така тенденція є, безумовно, позитивною для споживачів банківських послуг, а також кредиторів та інвесторів банків.

Крім достатності регулятивного капіталу, Національний банк встановлює також вимоги й до рівня достатності основного капіталу (норматив Н3), який розраховується як співвідношення основного капіталу до суми активів та позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику, і повинен становити не менше, ніж 7% [48]. Даний норматив уведений в дію у 2019 році. Відповідно до даних, представлених Національним банком України, значення нормативу Н3 станом

на 01.01.2020 становило 13,5 % та станом на 01.01.2021 – 15,67% [40]. Це свідчить про високий рівень капіталізації банківської системи України.

Проаналізуємо достатність капіталу банку на прикладі АТ «КБ «Глобус», який входить до групи банків з приватним капіталом (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка нормативів капіталу АТ «КБ «Глобус» з 01.03.2018 по 01.06.2021 рр.*

Норматив	01.03.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
Н1, тис. грн	241216	282082	338335	537118
Н2, %	10,37	12,76	14,53	19,13
Н3, %	–	–	10,24	14,36

*Примітка: складено за даними [23]

Згідно з даними табл. 2.2 АТ «КБ «Глобус» дотримується встановлених нормативів капіталу протягом проаналізованого періоду. Регулятивний капітал банку має тенденцію до зростання, так само як і нормативи достатності регулятивного та основного капіталу. Станом на 01.03.2018 норматив Н2 майже дорівнював мінімально допустимому значенню (перевищення становило лише 0,37 п.п.), проте надалі спостерігається зростання даного показника, який становив 19,13 на 01.01.2021. Це свідчить про зростання капіталізації банку, що є позитивною рисою його діяльності.

2.2. Діагностика впливу регулювання достатності капіталу на банківську систему України

Регулювання достатності капіталу банків відбувається завдяки встановленню нормативно-правовими актами вимог до банківського капіталу. Законом України «Про банки і банківську діяльність» [46] встановлюється мінімальний розмір статутного капіталу, який необхідно сформувати юридичним особам, що мають намір здійснювати банківську діяльність, а

також вже діючим банкам. Вимоги до складу та порядку розрахунку регулятивного капіталу банку, а також нормативів капіталу встановлені Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні [49]. Вимоги до оцінки ризиків, які необхідно враховувати при оцінюванні активів та подальшому розрахунку регулятивного капіталу, встановлюються Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [47].

Регулятивні вимоги НБУ до достатності капіталу банків встановлюються відповідно до міжнародної практики з урахуванням рекомендацій Базельських угод. Варто зауважити, що зі зміною економічної ситуації в країні Національний банк ініціює також і зміни нормативів капіталу.

Перш за все розглянемо зміни регуляторних вимог до розміру статутного капіталу банків. У Законі України «Про банки і банківську діяльність» в редакції від 07.12.2000 мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку варіювався:

- для місцевих кооперативних банків – не менше 1 млн євро;
- для комерційних банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області, – не менше 3 млн євро;
- для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, – не менше 5 млн євро [46].

Згодом у 2006 р. диференціацію мінімального розміру статутного капіталу було відмінено і встановлено єдине значення для усіх банків на рівні 10 млн євро [46]. Після погіршення макроекономічної ситуації внаслідок глобальної фінансової кризи у 2009 р. було встановлено вимоги до статутного капіталу у гривні, а саме не менше 75 млн грн на день реєстрації банку [46]. Це свідчить про те, що на законодавчому рівні було вжито заходів захисту від дії валютних ризиків. Поступово вимоги до мінімального розміру статутного капіталу підвищувалися, а саме: до 120 млн грн – у 2011 році [46] та до 500

млн грн – у 2014 р. [46]. Розмір регулятивного капіталу не може бути меншим, ніж статутний капітал банку і тому, відповідно, зі зміною вимог до розміру статутного капіталу Національний банк встановлював також і зміни до регулятивного капіталу банку. На момент введення більш жорстких вимог до капіталу у 2014 р. економічна ситуація в країні характеризувалася значним рівнем нестабільності, зростанням інфляції. Більшість банків були не в змозі збільшити власний, статутний і регулятивний капітал до 500 млн грн. У таких умовах для банків, які вже діяли на момент встановлення нових вимог до капіталу і статутний капітал яких не відповідав цим вимогам, Національний банк розробив графік поступової докапіталізації до 500 млн до 11.07.2024 року [38].

Варто зауважити, що попри встановлений графік поступової докапіталізації, не всі діючі на той момент банківські установи змогли сформувати необхідний обсяг ресурсів та привести обсяг капіталу до нормативних вимог. Під час кризи 2014-2015 рр. кількість банків в Україні значно знизилася (рис. 2.4).

Рис. 2.4 Кількість банків в Україні протягом 2014 – 2021 рр. (на початок року)*

*Примітка: побудовано за даними [42]

Дані рис. 2.4 свідчать, що за проаналізований період максимальна кількість банків на ринку була на початок 2014 р. – 180. У 2014 р. відбулося зменшення кількості банків на 17 одиниць. 2015 рік ознаменувався рекордним скороченням банків – на 46 установ, що становить 28 %. Кількість банків з іноземним капіталом зменшилась на 10 установ, тобто скорочення складало 19,6 %. У той же час банки зі 100 % іноземним капіталом були більш стабільні і їхня кількість зменшилася на 10 % (2 установи). Це свідчить про те, що банки з вітчизняним капіталом виявилися більш вразливими і непередготовленими до кризи. Разом з тим в результаті очищення банківської системи на ринку залишилися найбільш стійкі та надійні банки. Після 2016 р. кількість діючих в Україні банків продовжила поступово скорочуватися. Частково це може бути викликано посиленням вимог до обсягу банківського капіталу. За графіком докапіталізації банки, що отримали ліцензію до 11.07.2014 повинні були збільшити обсяг статутного і регулятивного капіталу до 200 млн грн з 11.07.2017 [38]. За результатами 2017 р. кількість банків в Україні зменшилася на 14 установ. Починаючи з 2018 р., ситуація на ринку стабілізувалася і спостерігається незначне зменшення кількості банків. У той самий час кількість банків зі 100 % іноземним капіталом зросла з 18 до 23 у 2018 р. і залишається незмінною. Станом на 01.09.2021 р. загальна кількість банків в Україні становить 72 установи [40].

У другому півріччі 2019 р. Національний банк України ініціював внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» у частині встановлення мінімального розміру статутного капіталу банку на рівні, не меншому 200 млн грн як для діючих, так і для новостворених банків. Такі зміни вступили в силу з травня 2020 р. [46]. Відповідно, у травні 2020 р. були внесені й зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, яка передбачає, що мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) має становити 200 млн грн [49]. Такі дії Національного банку України щодо регулювання достатності капіталу банків свідчать про

пом'якшення вимог до капіталу та підтримуючи регулювання у період пандемії, оскільки наступний етап збільшення статутного капіталу до 300 млн грн планувався на січень 2021 р. В умовах карантинних обмежень та погіршення економічної ситуації в країні посилення вимог до капіталу могло б призвести до ліквідації банків. Тому, на нашу думку, дії НБУ щодо регулювання достатності капіталу в умовах, що склалися, сприяють підтримці стабільності банківської системи.

Протягом останніх 5 років унаслідок змін регулятивних вимог до капіталу банків відбулися зміни у структурі статутного капіталу банків в Україні (рис. 2.5).

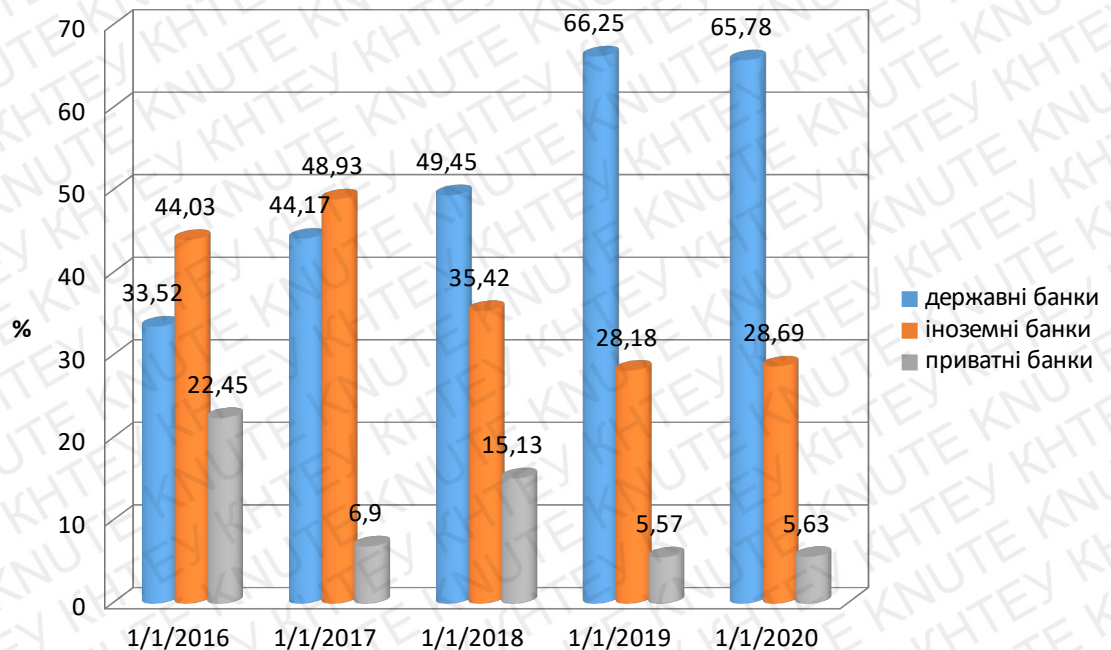

Рис. 2.5 Структура статутного капіталу банків в Україні протягом 2016 – 2020 рр.*

*Примітка: побудовано за даними [40]

За даними, представленими на рис. 2.4, станом на 01.01.2016 найбільша частка в структурі статутного капіталу банків в Україні належала іноземним банкам, а саме 44,03 %. Друге місце посідали державні банки (33,52 %), найменшу частку у статутному капіталі мали приватні банки (22,45 %). Протягом досліджуваного періоду спостерігаються значні зміни у структурі

капіталу банків. Частка державних банків зросла удвічі до 65,78 % на 01.01.2020 р. Такі зміни спричинені значними об'ємами докапіталізації державних банків. Частка іноземних банків у структурі власності скоротилася з 44,03 % до 28,69 % протягом 5 років. Найменшу питому вагу мають приватні банки, а саме 5,63 % у статутному капіталі банків в Україні на початок 2020 р. Їхня частка скоротилася у 4 рази порівняно з 22,45 % на 01.01.2016. Така динаміка у структурі власності банків свідчить про те, що найменш стійкими до регуляторних змін виявилися приватні банки. Докапіталізація банків здійснювалася переважно шляхом конвертації коштів акціонерів у капітал та оприбуткування на баланс нерухомості та майна, а докапіталізація державних банків відбувалася переважно за рахунок докапіталізації облігаціями внутрішньої державної позики [41]. Варто відзначити, що деякі банки, які не могли здійснити докапіталізацію відповідно до встановленого графіку, були вимушені вдаватися до процесів злиття та поглинання з метою уникнення банкрутства та ліквідації банку.

Регулювання достатності капіталу банків відбувалося також шляхом зміни набору нормативів, які встановлює Національний банк, та їхніх граничних значень. Так, наприклад, починаючи з 2009 р. до нормативів капіталу крім нормативів Н1 та Н2 входив норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів – Н3, який повинен був становити не менше 9 %. З 02.2013 додатково було введено в дію норматив Н3-1 – норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань. Мінімальне значення даного нормативу було встановлено на рівні 10 %. У процесі удосконалення регулювання достатності капіталу банків з 2015 р. нормативи Н3 та Н3-1 були відмінені. Протягом 4 років до нормативів капіталу входили лише 2 нормативи, а саме Н1 та Н2. У лютому 2019 р. в дію було введено новий норматив капіталу, а саме Н3 – норматив достатності основного капіталу. Такі регуляторні заходи були здійснені з метою посилення вимог до якості капіталу банку, сприянню

зміцненню та розвитку банківської системи України. Крім того згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні банки повинні також формувати буфери капіталу, а саме: буфер запасу (консервації) капіталу, контрциклічний буфер. Банк формує буфери капіталу понад нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (Н3) в розмірі 2,5 % та контрциклічний буфер капіталу розраховується в розмірі 0 - 2,5 % від загального обсягу ризику [49].

Хоча посилення регуляторних вимог до капіталу й спричинило зменшення кількості банків, разом з тим відбулися й позитивні якісні зміни у банківській системі. Завдяки процесу оздоровлення банківської системи на ринку залишилися найбільш стійкі, надійні та платоспроможні банки, які здатні забезпечити потреби економіки у якісних банківських послугах. Згідно з даними НБУ на 01.01.2020 всі банки виконали нормативи капіталу, а саме Н1, Н2 та Н3 [21]. Зростанням рівня капіталізації банківської системи сприяло також підвищення рентабельності капіталу в цілому по банківській системі в Україні (рис. 2.6).

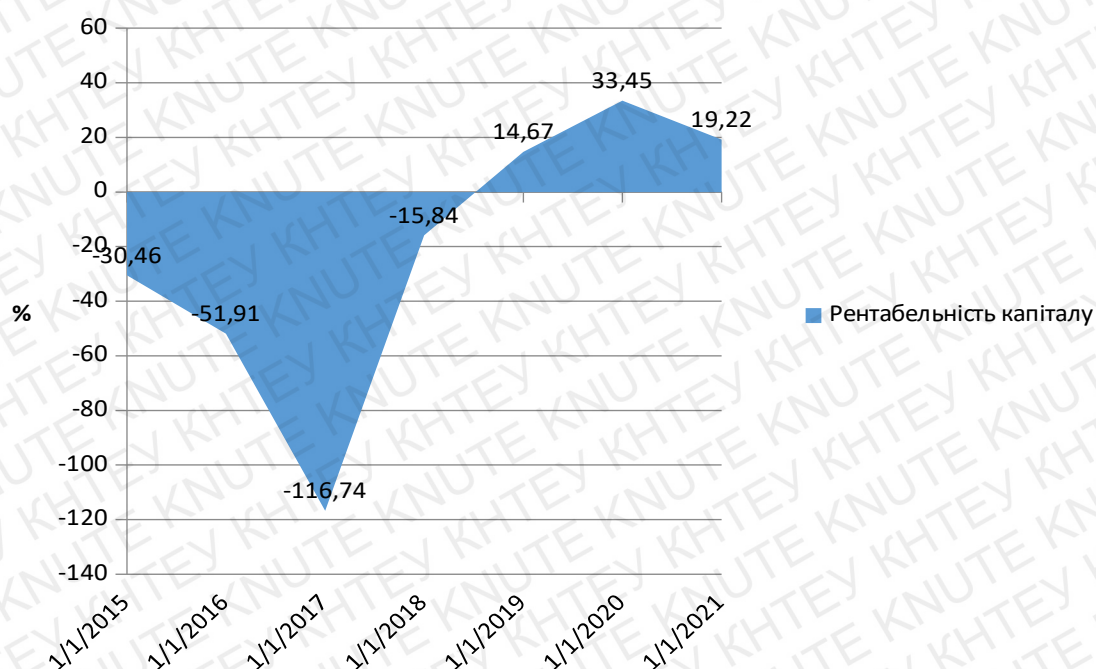

Рис. 2.6 Динаміка рентабельності капіталу банків в Україні протягом 2016 – 2021 рр.

Джерело: побудовано за даними [40]

За даними рис. 2.6 рентабельність капіталу протягом проаналізованого періоду характеризувалася значними коливаннями. Станом на 01.01.2015 р. вона становила -30,46 % і продовжувала знижуватися до -116,74 % на 01.01.2017. Така динаміка свідчить про загострення збитковості банків. У липні 2017 відбувся другий етап докапіталізації банків і на ринку залишилися функціонувати найбільш стійкі, конкурентоспроможні банки. Після цього спостерігається підвищення рентабельності капіталу і вже на початок 2019 року даний показник характеризувався додатнім значенням, яке продовжує зростати і надалі. Підвищення рентабельності капіталу банків є надзвичайно важливою позитивною тенденцією в Україні, яка свідчить про оздоровлення банківської системи. Зниження рентабельності капіталу станом на початок 2021 р. є негативним і викликане несприятливим впливом пандемії COVID-19 на економічну ситуацію у світі та в Україні зокрема, яка викликала й погіршення основних показників банківської діяльності, а саме зменшення обсягу прибутку.

Отже, регулювання достатності капіталу банків здійснюється Національним банком України відповідно до міжнародних стандартів та сприяє формуванню стабільної банківської системи.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ

3.1. Зарубіжний досвід регулювання достатності капіталу банку

Регулювання достатності капіталу банків у більшості країн світу відбувається відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. Впровадження Базельських стандартів вперше відбулося у 1988р., коли була видана «Угода про капітал», відома як «Базель I». З того часу відбувається постійне удосконалення даної угоди відповідно до економічних реалій з метою посилення стійкості банків до кризових явищ (рис. 3.1).

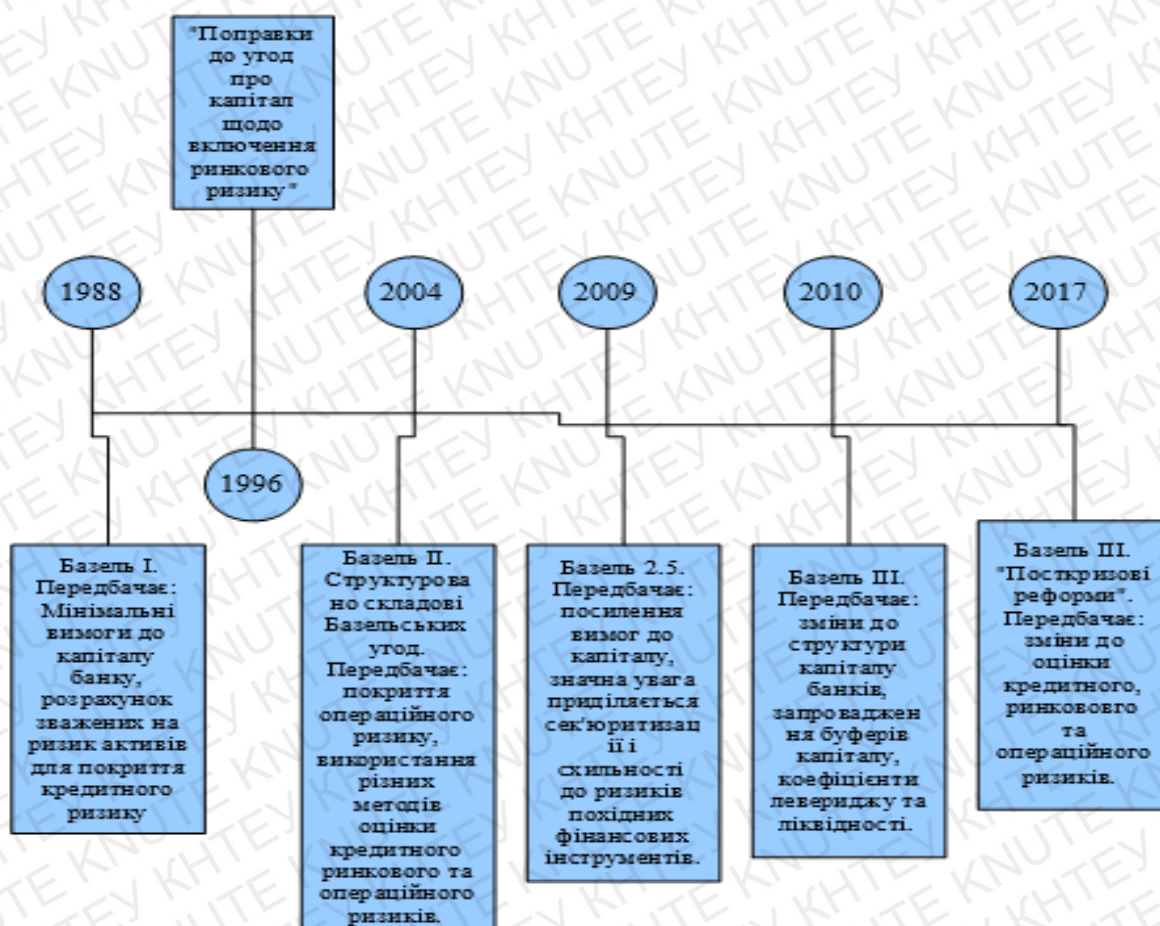

Рис. 3.1 Зміни Базельської «Угоди про капітал» [14, с. 66]

Відповідно до даних, представлених на рис. 3.1, зміни у вимогах до достатності капіталу відбуваються шляхом розширення переліку ризиків, які повинен покривати капітал банку. Головна ідея «Базель I» полягала в стандартизації регулятивних положень за принципом «однаковий ризик, однакові правила, однаковий капітал», наслідком якого був однаковий розмір резервів капіталу для однакових обсягів ризику [54, с. 123]. Проте згодом постала необхідність усунення невідповідності вимог до оцінки та регулювання достатності капіталу банку економічним умовам, які постійно змінювалися у процесі глобалізації.

Циклічність економіки, що проявляється у періодично повторюваних кризах, викликала необхідність посилення вимог до капіталу, його стійкості та надійності. Руйнівний вплив кризових явищ на економіку став каталізатором змін у вимогах до оцінки ризиків банківської діяльності та підвищенням вимог до покриття капіталом визначеного рівня ризику. Незважаючи на те, що угода «Базель II» передбачала покриття також і операційного ризику, використання різних методів оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків, банківська система виявилася неготовою до світової фінансової кризи 2008/2009 рр. Причиною стала недостатня увага, приділена оцінюванню похідних фінансових операцій, їхньому рівню ризику та впливу на фінансову стійкість банків. Саме тому, починаючи з 2009 р., у міжнародній практиці регулювання достатності капіталу посилюється увага до ризиків та сек'юритизації похідних фінансових інструментів.

З метою упередження у майбутньому повторення фінансових криз такого ж масштабу, як глобальна фінансова криза 2008/2009 років, Базельський комітет розробив нові вимоги до достатності капіталу у 2010 р. – «Базель III», що передбачає впровадження буферів капіталу, коефіцієнтів левериджу та ліквідності з метою посилення стійкості світової фінансової системи та уникнення диспропорцій функціонування банківських установ на

рівні регіонів. На рис. 3.2 представлені основні складові компоненти вимог до капіталу банку відповідно до Базеля III.

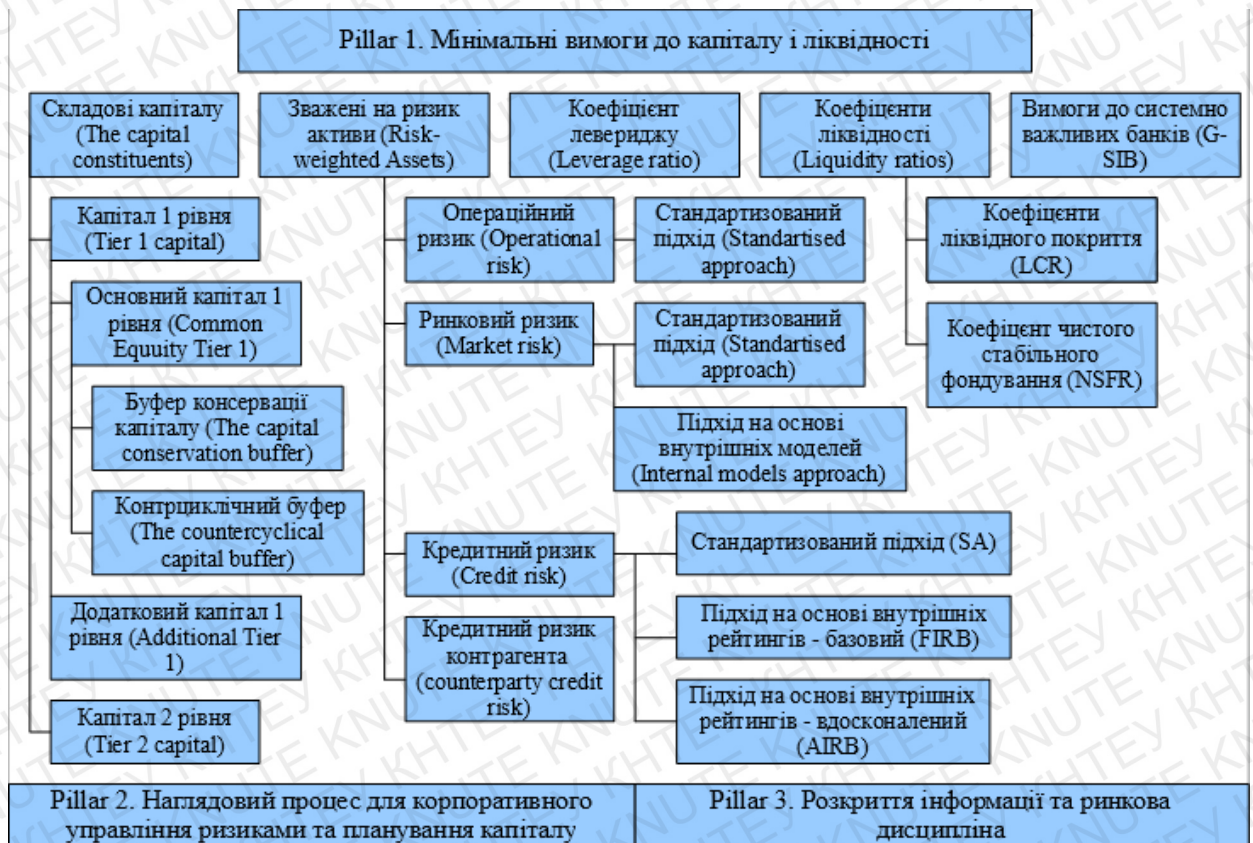

Рис. 3.2 Складові компоненти вимог до капіталу банку відповідно до Базеля III [14, с.68]

Дані рис. 3.2 демонструють основні 3 складові Базельських угод, а саме: мінімальні вимоги до капіталу та ліквідності (Enhanced Minimum Capital & Liquidity Requirements); наглядовий процес для корпоративного управління ризиками та планування капіталу (Supervisory Review Process for Firm – Wide Risk Management and Capital Planning); розкриття інформації та ринкова дисципліна (Disclosure & Market Discipline). Перша складова «Мінімальні вимоги до капіталу та ліквідності» розкриває вимоги до складових капіталу банку, зважених на ризик активів, коефіцієнту левериджу, коефіцієнту ліквідності, а також вимоги до системно важливих банків.

Капітал банку розподіляється на капітал 1 та 2 рівнів (Tier 1 Capital та Tier 2 Capital відповідно). Капітал 1 рівня своєю чергою поділяється на основний капітал 1 рівня та додатковий капітал 1 рівня, а також

передбачається формування буферів капіталу, таких як буфер консервації капіталу та контрциклічний буфер. До складу основного капіталу 1 рівня (Tier 1) входить статутний капітал (прості акції), емісійний дохід за простими акціями, нерозподілені прибутки, фонди створені за рахунок прибутку (резервний та інші). Додатковий капітал 1 рівня включає безстрокові інструменти капіталу та субординований борг. У разі настання тригерної події, коли достатність основного капіталу першого рівня складає менше, ніж 5,125%, інструменти додаткового капіталу першого рівня конвертуються в інструменти основного капіталу першого рівня або списуються. Такі країни Центральної Європи як Великобританія та Швейцарія почали використовувати інструменти додаткового капіталу 1 рівня після кризи 2008/2009 рр. До складу капіталу 2 рівня (Tier 2) входять привілейовані акції, емісійний дохід за привілейованими акціями та строкові інструменти капіталу терміном понад 5 років без можливості довгострокового погашення. [34, с.145]. На відміну від попередніх рекомендацій Базель III не встановлює пряму вимогу співвідношення капіталів 1 та 2 рівнів, а передбачає опосередковане визначення співвідношення між ними через використання вимог щодо мінімального розміру достатності частин капіталу [59].

У країнах ЄС за нормами Базельського комітету відбуваються відрахування прямих, непрямих і синтетичних інвестицій з кожного відповідного рівня капіталу як з капіталу 1-го рівня, так із капіталу 2-го рівня [34, с.145]. Згідно з Базелем III встановлюються нормативні значення коефіцієнтів достатності капіталу. Показник достатності сукупного капіталу встановлюється на рівні 8%, тобто порівняно з Базелем II залишається незмінним. Проте підвищуються вимоги до коефіцієнта достатності капіталу 1 рівня з 4 % до 6 %, що свідчить про посилення вимог до стійкості та надійності капіталу. Також Базель III передбачає введення нового показника – коефіцієнт достатності основного капіталу першого рівня – 4,5 % [50; 52].

Буфер консервації капіталу є обов'язковим для банків і формується ними на основі введення обмежень на розподіл прибутку, а саме щодо виплати дивідендів і бонусів, імplementований з метою акумуляції капіталу, що може бути використаний при виникненні збитків, при цьому не порушуючи мінімальні вимоги до капіталу [36, с. 44]. Нормативне значення даного буфера встановлюється на рівні 2,5 % [59]. У країнах ЄС з 01.01.2016 р. було запроваджено буфер консервації на рівні 0,625 % з поступовим збільшенням до 2,5 % на 01.01.2019 р. [34, с.145].

Контрциклічний буфер встановлюється для забезпечення від проциклічних тенденцій у періоди підвищеної кредитної активності і призначений для захисту фінансової системи від надмірного зростання кредитування, що часто асоціюються із нарощуванням системних ризиків [36, с. 44]. Контрциклічний буфер запроваджується на рівні від 0 до 2,5% [59].

Крім того Базелем III передбачається також формування буферу системної важливості для національних і глобальних системно важливих банків (Domestic Systemically Important Banks: D-SIB Buffer та Global Systemically Important Banks: G-SIB Buffer відповідно) [59]. Використання цих буферів забезпечує більш виважений підхід до регулювання діяльності системно важливих банків та підвищує вимоги до достатності капіталу, оскільки системно важливі банки повинні бути найбільш стабільними та стійкими до криз.

Крім того, визначаються підходи до оцінки ризиків, які слід використовувати при зважуванні активів на ризик з метою адекватного розрахунку достатності капіталу. Для оцінювання операційного ризику передбачається використання стандартизованого підходу, для ринкового ризику – стандартизованого підходу та підходу на основі внутрішніх моделей, а для оцінки кредитного ризику – стандартизований підхід, а також базовий та удосконалений підхід на основі внутрішніх рейтингів. Таким

чином можемо стверджувати, що у міжнародній практиці вагому роль у процесі регулювання достатності капіталу відіграє оцінка ризиків.

Впровадження вимог до капіталу відповідно до рекомендацій Базельського комітету є одним із ключових напрямів формування ризик-орієнтовного банківського нагляду та регулювання в країнах Центральної та східної Європи. На рівні європейських країн планувалося впровадження цих стандартів протягом 2013–2019 рр. Імплементация складалася з так званого пакета CRDIV:

- CRR – Capital Requirements Regulation (EU)575/2013;
- CRD – Capital Regulation Directive 2013/36/EU — CRDIV.

CRR – це законодавство прямої дії, тобто це положення виконується у повній мірі та діє в усіх країнах - членах ЄС і стосується Базеля I. CRD – це принципи та норми, які відображають Базель II і Базель III щодо стандартів капіталу та виконуються шляхом прийняття національних законів [34, с. 143].

Впровадження розвиненими країнами нових вимог спричинило структурні зміни у банківській системі. Крім того, для подолання наслідків кризи у 2012 р. уряди країн, що входять до Єврозони, прийняли рішення про створення Банківського Союзу з метою встановлення нових правил регулювання діяльності банків у межах Єврозони. Головними складовими Банківського Союзу є Єдиний наглядовий механізм (Single Supervisory Mechanism), управління яким здійснюється Європейський центральний банк, Єдиний механізм санації банків (Single Resolution Mechanism) та Європейська система гарантування вкладів (European Deposit Guarantee Scheme) [55, с. 111]. Варто зауважити, що країни з розвинутою економікою у своїй практиці регулювання банківської системи в цілому та достатності капіталу зокрема віддають перевагу використанню превентивних заходів та заходів раннього реагування для недопущення деструктивного впливу криз. Ключове місце у системі таких заходів посідає регулювання достатності капіталу банків шляхом зростання стійкості капіталу, формування буферів капіталу, зміни

структури капіталу, а саме нарощення питомої ваги основного капіталу. Вагому роль має також зміна підходів до управління ризиками, що передбачає більш жорсткі вимоги до оцінки та прогнозування кредитного, операційного, ринкових ризиків, зміну підходів до управління ліквідністю, проведення стрес-тестування на регулярній основі. У країнах Євросони широко розповсюджене використання сценарного аналізу, який дозволяє виявити та спрогнозувати вплив різних стресових сценаріїв на капітал та ліквідність банку. У ряді країн проводиться також регулярна незалежна оцінка якості активів, а також стрес-тестування активів і ліквідності найбільших банків відповідно до попередньо узгодженої методики та під ефективним контролем регулятора. Проведення такої оцінки дозволяє істотно доповнити інструментарій та дані нагляду і визначити реальну потребу найбільших банків у капіталі й ліквідності [55, с. 112].

Варто відзначити, що стрес-тестування передбачає здійснення якісного та кількісного аналізу. Проведення кількісного аналізу направлене на виявлення імовірних змін основних макроекономічних показників та оцінку впливу таких змін на активи банку у розрізі складових та, як наслідок, на достатність капіталу. У той же час якісний аналіз акцентований на таких основних завданнях стрес-тестування:

- оцінити здатність капіталу банківської установи компенсувати можливі великі збитки;
- визначити комплекс дій, які повинні бути зроблені банком для зниження рівня ризиків і збереження капіталу [14, с. 75].

У процесі стрес-тестування шляхом сценарного моделювання економічних шоків ЄЦБ перевіряє банки на стійкість до таких ризиків як:

- кредитний ризик;
- ринковий ризик;
- суверенний ризик;
- ризик зміни вартості капіталу на грошово-кредитному ринку.

До параметрів шокових макроекономічних сценаріїв належать динаміка ВВП, рівень інфляції, безробіття та ін. Банкам, які не витримали стрес-тест, підвищуються вимоги до капіталу, план нарощення якого вони направляють до ЄЦБ. Відповідно до планів докапіталізації банки у першу чергу використовують приватні джерела залучення капіталу, а саме кошти акціонерів, а за необхідності вони можуть запросити державну підтримку через Єдиний механізм із реструктуризації банків [55, с. 112].

Показники достатності капіталу використовуються також Міжнародним валютним фондом у складі системи індикаторів фінансової стійкості. Ця система включає дві групи показників, а саме набір базових та рекомендованих показників. Кожна група містить п'ять об'єднаних за змістом груп показників: достатності капіталу, якості активів, прибутковості та рентабельності, ліквідності та чутливості до ринкового ризику [25]. Правила розрахунку показників встановлюються Керівництвом з компіляції індикаторів фінансової стійкості [67] відповідно до вимог «Базель III». Оскільки система індикаторів фінансової стійкості банківських установ була розроблена для макропруденційного аналізу, то у Керівництві з компіляції індикаторів не наводяться чіткі контрольні значення показників, а лише вказується позитивна чи негативна тенденція за умови зростання чи зменшення відповідного показника [25].

Гармонізація банківського законодавства різних країн сприяє адаптації банківських систем світу до положень «Базель III». Найкращі результати вже досягнуто стосовно забезпечення мінімальних вимог до капіталу, управління ризиками, створення захисних буферів капіталу та управління ліквідністю [55, с. 113]. Водночас ряд досліджень виявив неприйнятно широку різницю в розрахунку активів, зважених за ризиком, у різних банках, що не можна пояснити виключно відмінностями у ризиковості портфелів банків. Невиправдані відмінності ускладнюють порівняння нормативів капіталу між банками та підривають довіру до нормативів капіталу [60]. Саме тому

Базельський комітет запропонував ряд реформ, які отримали назву Базель IV і вступають у силу з січня 2022 року. Реформи спрямовані на відновлення достовірності розрахунку активів, зважених за ризиком, та покращення порівнянності показників капіталу банків у всьому світі. Базельський комітет з банківського нагляду запропонував уточнення способів розрахунку банками вимог до капіталу. Якщо відповідно до Базеля III для оцінки зважених за ризиком активів банки могли використовувати стандартизований підхід та моделі на основі внутрішніх рейтингів, то основною особливістю Базеля IV є обмеження свободи банків щодо оцінки зважених за ризиком активів. Базельський комітет з банківського нагляду пропонує, щоб активи, зважені за ризиком, розраховані з використанням моделі на основі внутрішніх рейтингів, не повинні бути нижче, ніж 72,5% від розрахунку за допомогою стандартизованого підходу. Ця нижня межа називається «вихідний мінімум». 72,5% були компромісом між регуляторами США, які виступали за вищий рівень, та європейськими регуляторами, які хотіли нижчого рівня. США вже використовують постійний мінімальний рівень капіталу для американських банків на підставі поправки Коллінза до Закону Додда-Френка, а саме мінімальне значення встановлено на рівні 100% від розрахунку на основі стандартизованого підходу. Однак США виключають з розрахунку коригування операційного ризику. Європейські банки більше використовують моделі на основі внутрішніх рейтингів [60]. Крім того, встановлюється так званий «вхідний мінімум» – обмеження щодо параметрів, які використовуються при розрахунку активів, зважених за ризиком, з використанням моделей на основі внутрішніх показників. Базель IV фіксує термін погашення угод на рівні 2,5 років незалежно від фактичного строку погашення. Таким чином угода, яка закінчується через 10 років, раптом стає більш сприятливою у процесі зважування активів за ризиками. Короткострокові угоди на грошовому ринку, угоди овернайт також фіксуються на рівні 2,5 років, що робить їх більш ризиковими [60]. Отже,

ризик не відображається належним чином. Отже, вимоги, що встановлюються Базелем IV, спрямовані на уніфікацію та посилення вимог дооцінки зважених за ризиком активів та відповідно і капіталу банків.

На основі аналізу світового досвіду варто відзначити, що у період кризи 2008/2009 рр. та під час відновлення економіки від наслідків кризи уряди ряду провідних країн брали участь у регулюванні достатності капіталу банків та банківських груп з метою запобігання банкрутству. Так, наприклад, уряд Бельгії і «KBC Group» у жовтні 2008 року уклали угоду, згідно з якою держава підтримає капітал першого рівня цієї компанії на 3,5 млрд. євро за допомогою операцій із цінними паперами. «KBC Group» спрямувала отримані кошти на докапіталізацію «KBC Bank» на 2,25 млрд. євро та дочірньої страхової компанії «KBC Insurance» на 1,25 млрд. євро. Один із найбільших банків Німеччини, «Commerzbank AG», отримав 8,2 млрд. євро у вигляді вливань у капітал від німецького уряду. Міністерство фінансів та центральний банк Нідерландів дійшли згоди з групою «ING» щодо збільшення урядом основного капіталу компанії на 10 млрд. євро. Уряди Бельгії, Нідерландів і Люксембургу вкладають у банк «Fortis» 11,2 млрд. євро, щоб підтримати довіру до найбільшої бельгійської фінансової установи [29, с.24].

3.2. Удосконалення системи регулювання достатності капіталу банку в Україні

Регулювання достатності капіталу банку в Україні здійснюється Національним банком України відповідно до світових тенденцій банківського регулювання та нагляду з урахуванням рекомендацій Базельського комітету та вітчизняних економічних реалій. В умовах євроінтеграції України постає необхідність у поглибленні гармонізації законодавчої бази України стосовно банківської діяльності, у тому числі й щодо регулювання достатності

капіталу банку, із законодавчими документами ЄС, які представлені у вигляді директив. Реалізація положень Директиви 2013/36/ЄС від 26.06.2013 [directive], яка передбачає імплементацію вимог до капіталу банків за Базелем III, у вітчизняному законодавстві значно посилить позиції банківської системи України.

Частково вимоги Базель III вже впроваджені в систему регулювання достатності капіталу банку в Україні, що сприяє підвищенню достатності капіталу по банківській системі та здатності протистояти ризикам. Наприклад, Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ № 368 [49] встановлює вимоги до формування буферів капіталу. Так, банк повинен формувати буфер запасу (консервації) капіталу та контрциклічний буфер, що передбачено Базелем III. Банк формує буфери капіталу понад нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ). Буфер запасу (консервації) капіталу розраховується від загального обсягу ризику в розмірі 2,5 %. Рішення про дату початку формування банками буфера запасу (консервації) капіталу та графік поетапного досягнення встановленого розміру приймається Правлінням Національного банку. Контрциклічний буфер капіталу розраховується від загального обсягу ризику в розмірі 0 - 2,5 %. Розмір контрциклічного буфера капіталу встановлюється за рішенням Правління Національного банку в разі значної кредитної активності банків із урахуванням ризиків, пов'язаних із надмірним зростанням кредитування. Зазначена інформація завчасно розміщується на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку та має містити відомості, зокрема щодо розміру буфера, дати запровадження буфера в установленому розмірі. Буфер системної важливості також передбачено зазначеною інструкцією. Він формується системно важливими банками понад нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ) у розмірі 1-2,5 % залежно від категорії системно важливого банку. Даний

буфер не формується на постійній основі, дату початку його формування встановлює НБУ [48]. Зазначене вище свідчить про те, що Національний банк України веде ефективну роботу щодо впровадження міжнародних норм у вітчизняне законодавство, сприяє гармонізації та уніфікації законодавчої бази України та ЄС.

Проте все ще залишається необхідність удосконалення системи регулювання достатності капіталу за такими напрямками:

- приведення у відповідність до вимог Базеля III структури капіталу банку;
- приведення у відповідність до вимог Базеля III нормативних значень окремих показників достатності капіталу;
- удосконалення методики оцінки активів, зважених на ризик, з урахуванням вимог Базеля IV.

Розрахунок регулятивного капіталу в Україні здійснюється на основі вимог Базеля II і потребує удосконалення. Перш за все необхідно здійснити поділ регулятивного капіталу відповідно до вимог Базеля III на капітал 1 рівня (основний капітал 1 рівня та додатковий капітал 1 рівня) та капітал 2 рівня. Згідно з думкою експертів, до складу основного капіталу першого рівня слід віднести:

- звичайні акції, емітовані банком, що відповідають критеріям класифікації;
- емісійний дохід;
- нерозподілений прибуток;
- резервний та інші фонди;
- проміжний прибуток (за умови отримання дозволу НБУ);
- вирахування:
 - збитки;
 - нематеріальні активи;

- відстрочені податкові активи;
- вкладення банку у власні інструменти базового капіталу першого рівня;
- вкладення банку в інструменти базового капіталу установ банківського сектору;
- нараховані доходи, не отримані понад 30 днів із дати їх нарахування, строк сплати яких не минув;
- прострочені нараховані доходи;
- інвестиції в недиверсифіковані інвестиційні фонди;
- інвестиції в установи небанківського сектору, які перевищують 10% капіталу установи небанківського сектору;
- від'ємне значення додаткового капіталу першого рівня;
- розмір непокритого кредитного ризику [14, с. 141].

Додатковий капітал першого рівня повинен містити інструменти капіталу з умовами списання/конверсії, вирахування та субординований борг.

До складу капіталу другого рівня слід віднести:

- привілейовані акції банку;
- емісійний дохід, отриманий за інструментами капіталу другого рівня;
- прибуток, який не включений до базового капіталу першого рівня;
- привілейовані акції, що прийняті в забезпечення за активними операціями банку [14, с. 141].

Відповідно до законодавчої бази України не передбачається використання коефіцієнта достатності основного капіталу першого рівня та інструментів додаткового капіталу першого рівня у разі настання тригерної події. Впровадження даних показників у систему регулювання достатності

капіталу банку в Україні дасть змогу підвищити ступінь покриття ризику та матиме позитивний вплив на стабільність банківської системи України.

Надзвичайно важливу роль у визначенні достатності капіталу банку відіграє відповідна методика розрахунку активів, зважених на ризик. У банківській практиці в Україні при розрахунку нормативу достатності регулятивного капіталу враховується вимога до покриття регулятивним капіталом кредитного ризику та частково ринкового ризику, а саме валютного. Варто зауважити, що для зважування активів за ризиком вважаємо за необхідне оцінювати рівень ширшого спектру ризиків, а саме кредитного, операційного, ринкового ризиків, враховувати ризик ліквідності, що передбачено Базелем III, а також й інші видів ризику, такі як процентний, репутаційний, тощо. Це сприятиме підсиленню стійкості окремого банку на мікрорівні та банківської системи на макрорівні. Вважаємо за необхідне використання у перспективі стандартизованого підходу для оцінки активів, зважених за ризиком, що передбачено Базелем IV.

Для оцінювання операційного ризику вважаємо за доцільне використання Принципів належного управління операційним ризиком, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду [70]. Відповідно до зазначених принципів передбачається здійснення таких видів діяльності як:

- менеджмент у розрізі напрямів банківської діяльності;
- незалежне корпоративне управління ризиком;
- незалежний аналіз рівня операційного ризику.

Стандартизований підхід до визначення обсягу капіталу банку для покриття операційного ризику, розроблений Базельським комітетом з банківського нагляду, передбачає використання бізнес-індикатора, який показує експозицію операційного ризику банку у залежності від складу його бізнес-напрямів [17, с. 128]. Згідно з даним підходом обсяг капіталу, необхідний для покриття операційного ризику визначається за формулою:

$$\text{ORC}=(\text{ILDC}+\text{SC}+\text{FC})\cdot\alpha\cdot\text{ILM}, \quad (3.1)$$

де ORC – капітал, необхідний для покриття операційного ризику;

ILDC – компонент бізнес-індикатора: складова процентних доходів;

SC – компонент бізнес-індикатора: складова послуг;

FC – компонент бізнес-індикатора: фінансова складова;

α – граничний коефіцієнт;

ILM – чутливий до ризику компонент: внутрішні операційні втрати банку [59].

Використання зазначеної формули для розрахунку капіталу, необхідного для покриття операційного ризику, дозволить значно покращити систему управління достатністю капіталу банку та вимагає ретельної роботи щодо розробки детальної методики розрахунку.

Вважаємо за необхідне також впровадження внутрішньої оцінки достатності капіталу банку та введення регулярного обов'язкового стрес-тестування на постійній основі на макрорівні (на рівні банківської системи) та на мікрорівні (у розрізі кожного окремого банку). На даний час банки проводять стрес-тестування відповідно до внутрішніх положень, що є позитивним і дозволяє здійснити прогноз та скоригувати необхідні показники. Разом з тим слід зауважити, що для достовірності та порівнянності результатів стрес-тестування банків повинна бути використана єдина методика. Національний банк здійснює стрес-тестування банків за встановленим графіком. Наприклад, у 2020 р. стрес-тестування не здійснювалося у зв'язку з пандемією, у 2021 р. стрес-тестування пройшли 30 банків [50]. На нашу думку, для більш ефективного регулювання достатності капіталу та посилення стійкості банків Національному банку України було б доцільно щорічно здійснювати стрес-тестування усіх банків. Це дасть змогу вчасно оцінити та спрогнозувати ризики, виявити необхідність докапіталізації та слугуватиме у якості превентивних антикризових заходів.

Неабияку роль у адекватному функціонуванні системи ризик-менеджменту банку відіграє корпоративне управління, яке потребує удосконалення в Україні з урахуванням досвіду провідних країн світу.

Під час дослідження достатності капіталу на макrorівні слід зосередити увагу також на оцінюванні рівня іноземного капіталу у сукупному обсязі капіталу банків. Фінансова інтеграція сприяє входженню іноземного капіталу до української банківської системи. Аналіз, здійснений у розділі 2, засвідчив, що до 2018 року іноземний капітал мав найбільшу частку у структурі статутного капіталу по банківській системі України. Розширення частки іноземного капіталу є позитивним і свідчить про інвестиційну привабливість України, сприяє поширенню на вітчизняному ринку зарубіжного досвіду ведення банківського бізнесу, підвищенню довіри громадян до вітчизняної банківської системи, оскільки банки з іноземним зазвичай більш стабільні та надійні.

Разом з тим стрімке зростання частки іноземного капіталу може мати й негативні наслідки для економіки, такі як зменшення контролю держави над банківським сектором. У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України [33], представлений перелік індикаторів економічної безпеки, серед яких й індикатор «Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків». Значення даного індикатора інтерпретується таким чином:

- 20-25 % – оптимальний рівень;
- 26-30 % – задовільний рівень;
- 31-35 % – незадовільний рівень;
- 36-40 % – небезпечний рівень;
- 41- 60 % – критичний рівень, що призводить до втрати контролю держави над банківським сектором [33].

В Україні значення даного індикатора складає понад 28 % [40], а отже, відповідає задовільному рівню. Для того, щоб забезпечити контроль над рівнем іноземного капіталу у банківській системі України вважаємо за необхідне використання даного індикатора як одного з елементів у системі регулювання достатності капіталу банку на макрорівні, який повинен відслідковуватись Національним банком на регулярній основі та при входження на ринок іноземного капіталу.

Для вирішення проблеми підвищення рівня капіталізації банківських установ на регіональному й загальнодержавному рівнях було б доцільним удосконалення податкового законодавства з метою введення норм, що дозволяють банкам зменшувати оподатковуваний прибуток на суму коштів, яка спрямовується на нарощування капіталізації. Удосконалення нормативно-правової бази з метою посилення прав банку-кредитора, удосконалення механізмів створення та функціонування банківських об'єднань, спрощення процедури злиття банків сприяло б подоланню проблеми недокапіталізованості банківського сектору на усіх рівнях його функціонування [35].

На основі проведеного дослідження можемо зобразити удосконалену модель регулювання достатності капіталу банків в Україні, яка передбачає такі основні напрямки як приведення у відповідність до вимог Базеля III складових регулятивного капіталу банку, впровадження показників достатності основного капіталу 1 рівня, удосконалення підходу до оцінювання зважених за ризиком активів з урахуванням рекомендацій Базеля IV, впровадження обов'язкової внутрішньої оцінки достатності капіталу на постійній основі за єдиною методикою, обов'язкове щорічне стрес-тестування усіх банків на мікро- та макрорівнях, удосконалення податкового законодавства та регулювання рівня іноземного капіталу у банківській системі (рис. 3.3).

Рис. 3.3 Удосконалена модель регулювання достатності капіталу банків в Україні*

*Примітка: розроблено автором

Впровадження у вітчизняну банківську практику заходів, відображених на рис. 3.3, дозволить вивести регулювання достатності капіталу на якісно новий рівень, забезпечивши зростання капіталізації банківської системи, підвищивши конкурентоспроможність вітчизняних банків на міжнародному ринку та довіру споживачів до банків.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі розглянуто механізм регулювання достатності капіталу банку, проаналізовано достатності капіталу банків України та здійснено діагностику впливу регулювання достатності капіталу на банківську систему України, а також запропоновано шляхи вдосконалення системи регулювання достатності капіталу банку.

За результатами здійснених у роботі досліджень можна зробити наступні висновки.

1) Капітал банку – власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань. Власний капітал банків має характер неповерненості, високу вартість залучення та використовується банками в якості страхового буфера у випадку непередбачених втрат. У зв'язку з цим важливою складовою функціонування власного банківського капіталу є рівень його достатності для реалізації ризик-орієнтованої стратегії розвитку банку. Визначення достатності капіталу банківської установи відіграє значну роль не лише для оцінки окремо взятого банку, а й для визначення надійності усієї банківської системи.

2) У науковій літературі існує значна кількість визначень достатності капіталу банку, на основі аналізу яких можемо стверджувати, що достатність капіталу банку – це здатність банківської установи покривати витрати своєї діяльності та компенсувати збитки від результатів, що виникають у процесі її здійснення, виключно за рахунок власного капіталу. На сьогодні у науковій спільноті немає однозначної думки щодо трактування та розрахунку показника достатності власного капіталу банку. Основні принципи оцінювання достатності капіталу на основі ризиків були розроблені Базельським комітетом, які впроваджуються у банківську систему більшості країн світу, у тому числі й в Україні.

3) Аналіз достатності капіталу банків України дозволив виявити основні тенденції, що сформувалися протягом останніх років. Зростання частки статутного капіталу у пасивах банків, починаючи з 2016 року, свідчить про те, що банки після кризи ведуть більш виважену діяльність, стали більш стійкими до ризиків. Протягом останніх 5 років у банківській системі України відбувається нарощення капіталу, а саме збільшення обсягів регулятивного капіталу банків України, зростання фактичного значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) по банківській системі, значне перевищення фактичного рівня достатності основного капіталу над мінімальним нормативним значенням (норматив Н3) навіть, незважаючи на послаблення регулятивних вимог Національного банку щодо мінімального розміру регулятивного капіталу банку. Це свідчить про високий рівень капіталізації банківської системи України та посилення здатності банків своєчасно та у повній мірі розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

4) Регулювання достатності капіталу має значний вплив на банківську систему України. Регулятивні вимоги НБУ до достатності капіталу банків встановлюються адекватно змінам в економічній ситуації в країні та відповідно до міжнародної практики з урахуванням рекомендацій Базельських угод. Протягом останніх 5 років унаслідок змін регулятивних вимог до капіталу банків відбулися зміни у структурі статутного капіталу банків в Україні, а саме частка державних банків зросла удвічі, а частка іноземних та приватних банків значно скоротилася. Ряд банків, які не могли здійснити докапіталізацію відповідно до встановленого графіку, були вимушені вдаватися до процесів злиття та поглинання з метою уникнення банкрутства та ліквідації банку. Зростанням рівня капіталізації банківської системи сприяло також підвищення рентабельності капіталу в цілому по банківській системі в Україні. Зниження рентабельності капіталу станом на початок 2021 р. є негативним і викликане несприятливим впливом пандемії

COVID-19 на економічну ситуацію у світі та в Україні зокрема, яка викликала й погіршення основних показників банківської діяльності, а саме зменшення обсягу прибутку.

З метою вдосконалення системи регулювання достатності капіталу банку були розроблені наступні пропозиції:

1) Поглибити гармонізацію законодавчої бази України стосовно банківської діяльності, у тому числі й щодо регулювання достатності капіталу банку, із законодавчими документами ЄС. Реалізація положень Директиви а 2013/36/ЄС від 26.06.2013 у вітчизняному законодавстві значно посилить позиції банківської системи України. Залишається необхідність удосконалення системи регулювання достатності капіталу за такими напрямками: приведення у відповідність до вимог Базеля III структури капіталу банку, нормативних значень окремих показників достатності капіталу, впровадження показників достатності основного капіталу 1 рівня.

2) Удосконалити методику оцінки активів, зважених на ризик, під час розрахунку достатності регулятивного капіталу банку, а саме вважаємо за необхідне оцінювати рівень ширшого спектру ризиків, а саме кредитного, операційного, ринкового ризиків, враховувати ризик ліквідності, а також й інші видів ризику, такі як процентний, репутаційний, тощо. Це сприятиме підсиленню стійкості окремого банку на мікрорівні та банківської системи на макрорівні. Вважаємо за необхідне використання у перспективі стандартизованого підходу для оцінки активів, зважених за ризиком, що передбачено Базелем IV.

3) Впровадити у банківську практику використання стандартизованого підходу до визначення обсягу капіталу банку для покриття операційного ризику, розробленого Базельським комітетом з банківського нагляду, що передбачає використання бізнес-індикатора, який показує експозицію операційного ризику банку у залежності від складу його бізнес-напрямів. Це дозволить значно покращити систему управління достатністю капіталу банку.

4) Впровадити внутрішню оцінку достатності капіталу банку та регулярне обов'язкове стрес-тестування на постійній основі на макрорівні (на рівні банківської системи) та на мікрорівні (у розрізі кожного окремого банку). Для достовірності та порівнянності результатів стрес-тестування банків повинна бути використана єдина методика. З метою більш ефективного регулювання достатності капіталу та посилення стійкості банків Національному банку України було б доцільно щорічно здійснювати стрес-тестування усіх банків. Це дасть змогу вчасно оцінити та спрогнозувати ризики, виявити необхідність докапіталізації та слугуватиме у якості превентивних антикризових заходів.

5) Використати індикатор «Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків», що визначений у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, як один з елементів у системі регулювання достатності капіталу банку на макрорівні, який повинен відслідковуватися Національним банком на регулярній основі та при входженні на ринок іноземного капіталу, з метою забезпечення контролю над рівнем іноземного капіталу у банківській системі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Управління фінансовими ресурсами банку / Г. М. Азаренкова, І. І. Біломістна, В. Г. Сословський. – К. : УБС НБУ, 2012. – 179 с.
2. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія К.: КНЕУ, 2002. 276 с.
3. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах: монографія. За редакцією Єпіфанова А.О., Школьник І.О. Суми, ДВНЗ «УАБС НБУ». 2011. 261с.
4. Бобиль В. В. Оцінка фінансового стану банку в умовах кризи. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. № 1. С.63-70.
5. Васильченко З. М. Капіталізація банків України: сучасний стан та проблеми нарощення / З. М. Васильченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : Зб. наук. пр. – Вип. №1(14). – Х. : 2013. – С. 3-9
6. Васюренко О.В. Банківські операції / О. В. Васюренко. – К.: Знання, 2004. – 435 с.
7. Вербицька Я. Достатність капіталу у забезпеченні конкурентної позиції банків України. *Наук. вісн. Одес. нац. екон. ун-ту*. 2016. № 5. С. 58–69.
8. Вожжов А. П. Процеси трансформації банківських ресурсів: монографія / А. П. Вожжов. – Севастопіль : СевНТУ, 2006. – 339 с.
9. Герасимович А. М., Парасій-Вергуненко І. М., Кочетков В. М. та ін. Аналіз банківської діяльності: підручник. К.: КНЕУ, 2010. 599 с.
10. Глосарій банківської термінології. Офіційний сайт НБУ. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123356

11. Гуцал І., Брич В., Вовк О. «Базель 2» та сучасні тенденції до регулювання банківських ризиків // Вісник ТАНГ. – 2005. – № 5–2. – С. 11–16.
12. Дадашова П., Йонссон М., Онищенко Г. Макроекономічні ефекти від упровадження буфера консервації капіталу в українському банківському секторі. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2018. № 243. Р. 36–46. URL: <https://doi.org/10.26531/vnbu2018.243>.
13. Дзюблюк О.В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. Тернопіль, 2009. 316 с.
14. Дмитренко І.Б. Оцінка достатності капіталу банку в умовах ринкової невизначеності. Дисертація. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Львів, 2021. 237 с.
15. Дмитренко І. Б. Сучасні підходи до оцінки достатності (адекватності) капіталу банків в Україні. *Вчені записки Таврійського Національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30, № 4. С. 120–127.
16. Енциклопедія банківської справи України. К.: Молодь, Ін Юре, 2001. 680 с.
17. Жердецька Л. В. Розвиток методичних підходів до оцінки капіталу банків під операційний ризик. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 3. С. 125–129.
18. Заборовець Ю.О. Стрес-тест як інструмент діагностики фінансової стійкості банківської установи. *Науковий вісник ХДУ. Економічні науки*. 2014. № 6. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/247.pdf.
19. Заруба Ю. О. Формування і використання власного капіталу комерційних банків / Ю. О. Заруба // *Фінанси України*. – 2009. – № 9. – С. 24– 25.

20. Івасів І. Б. Регулювання банківського бізнесу та дерегулювання банківської діяльності / І. Б. Івасів // Фінанси, облік і аудит : наук. зб. Вип. 1 ; відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 83–98.
21. Інтернет-ресурс. Десять банків порушили нормативи НБУ10. Фінклуб. URL: <https://finclub.net/ua/news/desiat-bankiv-porushyly-normatyvy-nbu.html>
22. Інтернет-ресурс. Слобода Л.Я. Особливості регулювання достатності власного банківського капіталу в посткризовий період URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pSt_fPFRtUkJ:fkdl1.ubs.edu.ua/article/view/29260/26280+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.
23. Інформація про показники діяльності Банку. Офіційний сайт АТ «Глобус». URL: <https://globusbank.com.ua/ua/informatsiya-o-pokazatelyah-deyatelnosti-banka.html>
24. Річні звіти. Офіційний сайт АТ «Глобус». URL: https://globusbank.com.ua/ua/godovie_otcheti.html
25. Іщенко О. О. Система індикаторів фінансової стійкості банку: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Ефективна економіка*. № 5, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4094>
26. Казанський А.А. Функціонування внутрішньої рейтингової системи комерційного банку. *Проблеми сучасної економіки*. 2016. № 9. С. 127-131.
27. Карчева Г. Т. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України в умовах макроекономічної нестабільності. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2016. Т. 21, вип. 5. С. 146–150/
28. Коваленко В. В. Достатність капіталу у забезпеченні стабільного розвитку банків України. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 2. С. 73–79.

29. Конопатська Л. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи. *Вісник НБУ*. 2010. № 2. С. 22-27.
30. Криклій А. С., Боровікова М. О. Банківський капітал: соціально-економічна сутність, склад та призначення. *Фондовий ринок*. 2009. № 39. С. 12-15.
31. Кузніченко Я. М. Пруденційне регулювання достатності капіталу банку. Дисертація. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Суми, 2021. 234 с.
32. Мельничук Л. Ю. Достатність капіталу як характеристика фінансової стійкості банку. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки*. 2015. № 1. С. 43–49.
33. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ від 29 жовтня 2013 № 1277. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v127773113>
34. Мозговий О., Павлюк О. Формування концепції ризик-орієнтовного банківського нагляду в країнах центральної та Східної Європи. *Міжнародна економічна політика*. 2020. № 1-2 (32-33) URL: http://ierjournal.com/journals/32-33/2020_6_Mozgovyi_Pavliuk.pdf
35. Музичка О. М. Забезпечення достатності капіталу банківських установ як основа формування ефективної регіональної банківської системи. *Соц.-ек. проблеми сучас. періоду України*, 2014. Вип. 5(109). С. 320-329.
36. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20145\(109\)/sep20145\(109\)_320_MuzychkaO_M.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20145(109)/sep20145(109)_320_MuzychkaO_M.pdf)
37. Науменкова С. В. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи. *Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Т. Шевченка. Економіка*. 2015. № 12. С. 39–48.

38. Науменкова С. В., Міщенко В. І., Міщенко С. В. Макроекономічні аспекти оцінювання достатності капіталу банків в Україні. URL: <http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/handle/123456789/894>.
39. Національний банк пришвидшив графік збільшення мінімального капіталу банків. Офіційний сайт НБУ. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=27072759&showTitle=true.
40. Національний банк розширив обсяг обов'язкової для оприлюднення інформації про банки. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-rozshiriv-obsyag-obovyazkovoyi-dlya-oprilyudnennya-informatsiyi-pro-banki>
41. Основні показники діяльності банків. Дані наглядової статистики. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
42. Оцінка Радою Національного банку України діяльності Правління НБУ щодо розвитку банківської системи та окремих нормативних актів з питань банківської діяльності, схвалена Рішенням НБУ від 26.09.2018 № 45- рд. Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr045500-18#Text>.
43. Показники банківської системи. Національний банк України : офіц. веб-сайт. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
44. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. К. : КНЕУ, 2012. 338 с.
45. Приступлюк В.В. Сутність та шляхи формування власного капіталу банку *Науковий вісник НУБГП*. 2010. № 12. С. 44-47.
46. Про банки і банківську діяльність. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
47. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Положення, затверджене

- Постановою Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
48. Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України. Постанова Правління НБУ №11 від 15 лютого 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011500-18#Text>
49. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Інструкція, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
50. Результати оцінки стійкості банків у 2021 році. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ST_2021_public_pr_2021-09.pdf?v=4
51. Савлук С. М. Власний капітал комерційного банку : монографія / С. М. Савлук. – К. : КНЕУ, 2012. – 459 с.
52. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія. За ред. В. В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.
53. Слободянюк Н. О., Янковський В. А. Достатність капіталу банківських установ: українські реалії та міжнародний досвід нормативного регулювання. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 380–387.
54. Солошенко В. В., Волохата В. Є. Економічна сутність банківського капіталу. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 701–704. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_1_170.
55. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія. Івано-Франківськ: ОШПО; Снятин:ПрутПринт, 2008. 260 с. URL: <http://www.khabyuk.de/bank/dissertation.pdf>. –
56. Хоружий Д. Г. Запобігання банківським кризам: досвід європейського банківського союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6583&i=10>

57. Шелудько В. М. Фінансовий ринок. К.: Знання-Прес, 2003. 535 с.
58. Шульга Н. П., Белянко Л. Л. Стрес-тестування кредитного ризику банків України на основі макроекономічних змінних. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 12. С. 10–16.
59. Шульженко Г. М., Черкашина К. Ф. Оцінка капіталізації банківської установи. *Вісн. Укр. академії банк. справи*. Суми, 2011. С. 316–324.
60. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. BIS: official website. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.htm>.
61. Basel-4 unfolds, the regulatory challenges continue. Will Banks change their Business Model? The WHY and WHAT. TREASURY INSIGHTS & CURRENT TOPICS. URL: <https://norbertbraspenning.wordpress.com/2019/03/13/basel-4-unfolds-the-regulatory-challenges-continue-will-banks-change-their-business-model-the-why-and-what-4-5/>
62. Basel IV: What's next for Global Banks? What do firms need to do? CLC. URL: <https://glceurope.com/basel-iv-whats-next-for-global-banks-what-do-firms-need-to-do/>
63. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: Finalising post-crisis reforms. BIS : official website. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69341062>.
64. Basel Committee on Banking Supervision. Global systemically important banks: revised assessment methodology and the higher loss absorbency requirement. BIS: official website. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d445.pdf>.
65. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with

EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0036>

66. Final Report of the IIF Committee on Market Best Practices: Principles of Conduct and Best Practice Recommendations. Institute of International Finance. 2008. URL: https://www.iif.com/system/files/iif_final_report_of_the_committee_on_market_best_practices.pdf.
67. Haentjens M., Gioia-Carabellese P. de. European Banking and Financial Law. Abingdon: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. 800 c.
68. Indicators of financial stability. Formation guide. International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf>
69. International convergence of capital measurement and capital standards . BIS: official website. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs04a.htm>.
70. Minimum capital requirements for market risk. Bank for International Settlements. January 2019. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d457.pdf>.
71. Principles for the Sound Management of Operational Risk, Basel Committee on Banking Supervision. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs195.pdf>. –
72. Putnis J. The banking regulation review. London: The Lawreviews, 2017. 633 c.
73. Revisions to the Standardised Approach for credit risk. Consultative Document BCBN. Bank for International Settlements. December 2015. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d347.pdf>.

Визначення капіталу банку

Автор /джерело 1	Визначення 2
Фінансовий менеджмент у банку [44, с. 72]	Капітал банку – це власні кошти засновників або акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик для одержання доходів.
Енциклопедія банківської справи України	Капітал банку – сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій та одержання прибутку [16, с. 65].
Закон України «Про банки і банківську діяльність»	капітал банку – власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [46].
Глосарій банківської термінології НБУ	Капітал банку – кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків, і які перебувають у користуванні банку [10].
Алексєнко М. Д.	Власний капітал – частина активів, сформована за рахунок грошових коштів (внесків акціонерів) і виражена у грошовій формі частки майна, що належить власникам, використовується для здійснення банківських операцій та надання послуг із метою одержання прибутку [2].
Енциклопедія банківської справи України	Власний капітал є сукупністю різних коштів, фондів, призначених для забезпечення комерційної і господарської діяльності банку та його фінансової стабільності [16, с. 40]

Розрахунок регулятивного капіталу банку*

РЕГУЛЯТИВНИЙ КАПІТАЛ		
ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ (капітал 1 рівня)	ДОДАТКОВИЙ КАПІТАЛ (капітал 2 рівня)	Сума основного та додаткового капіталу зменшується на:
1	2	3
• фактично сплачений зареєстрований статутний капітал, • додаткові внески акціонерів у статутний капітал, фінансова допомога акціонерів банку; • розкриті резерви (емісійні різниці, резервні фонди, що створюються згідно із законами України; загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківської діяльності); • прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу; • капітальний інструмент з умовами • списання/конверсії і.	• результат поточного та звітного року (прибуток), з врахуванням коригувань; • результат переоцінки основних засобів, що включався до суми регулятивного капіталу банків; • субординований борг, що • враховується до капіталу; • нерозподілений прибуток минулих років; • капітальний інструмент з умовами списання/конверсії, який включається до додаткового капіталу.	1. балансову вартість: • акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком, що випущені банками та обліковуються за справедливою вартістю; • інвестицій в асоційовані та дочірні компанії, а також балансову вартість вкладень у капітал інших установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу; • акцій (паїв) власної емісії, що прийняті в забезпечення наданих банком кредитів (інших вкладень); • вкладень в інші банки на умовах субординованого боргу; • позалістингових цінних паперів, які обліковуються за справедливою вартістю;

1	2	3
Основний капітал зменшується на суму: • нематеріальних активів за мінусом суми амортизації; • капітальних вкладень у нематеріальні активи; • активів з права користування, базовими активами яких є нематеріальні активи, за мінусом суми амортизації; • збитків: минулих років; поточного року; від операцій з акціонерами; • балансової вартості активів, які не використовуються банком під час здійснення видів діяльності.		• цінних паперів, що не перебувають в обігу на фондових біржах та які обліковуються за справедливою вартістю; • цінних паперів недиверсифікованих інвестиційних фондів; 2. розмір перевищення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних з банком осіб.

*Примітка: складено за [48]

Активи банків за ступенем ризику*

Група активів	Ступінь ризику, %	Активи
1	2	3
I	0	Готівкові кошти; банківські метали; активи за операціями з Національним банком; активи та фінансові зобов'язання за операціями з центральними органами виконавчої влади України в національній валюті; активи за операціями з міжнародними банками розвитку; активи, які забезпечені гарантією Кабінету Міністрів України; цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади країн, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "AA-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Aa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам та за якими банк не бере на себе ризик; валюта та банківські метали до отримання за купленими опціонними контрактами з метою хеджування; нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.
II	10	Кредити, що надані органам державної влади; нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за кредитами, що надані органам державної влади.
III	20	Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування України, емітовані в гривні. Кошти до запитання, депозити овернайт та інші короткострокові депозити, кредити овердрафт, овернайт та інші короткострокові кредити, розміщені в банках, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service".

1	2	3
		Валюта та банківські метали до отримання за операціями спот з банками-контрагентами, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service". Цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування країн, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "A-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "A3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service". Цінні папери, емітовані суб'єктами господарювання, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "AA-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Aa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service". Боргові цінні папери, емітовані банками, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "AA-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Aa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service". Нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.
IV	30	Боргові цінні папери, емітовані банками, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "A-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "A3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's

1	2	3
		Investors Service"; Нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.
V	35	Іпотечні кредити, що надані фізичним особам та включаються до складу іпотечного покриття, яке відповідає вимогам законодавства України, за іпотечними облигаціями, емітованими фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам, за умови наявності документального підтвердження спроможності позичальника погашати борг грошовими коштами, джерела походження яких не пов'язані із заставою, уключаючи нараховані доходи за такими кредитами, строк сплати яких згідно з договором не минув.
VI	50	Кошти до запитання, депозити овернайт, в банках, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; кредити, що надані органам місцевого самоврядування; гарантійні депозити в інших банках (покриті); зобов'язання з кредитування, які надані банкам; валюта та банківські метали до отримання за форвардними та ф'ючерсними контрактами; активи до одержання; валюта та банківські метали до отримання за операціями спот з банками-контрагентами, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's

1	2	3
		Investors Service"; кредити овернайт, що надані банкам, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; валюта та банківські метали до отримання за іншими опціонними контрактами; витрати майбутніх періодів, які хеджовані; іпотечні кредити, що надані фізичним особам у національній валюті та повністю забезпечені заставою нерухомого майна житлового призначення, яке належить позичальнику на праві власності та є вільним від будь-яких обмежень речових прав на нерухоме майно; іпотечні облігації, емітовані фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам; цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування країн, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; цінні папери, емітовані суб'єктами господарювання, що мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "A-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "A3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; боргові цінні папери, емітовані банками, які мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3"

1	2	3
		за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.
VII	75	Цінні папери, емітовані суб'єктами господарювання, що мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, не нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; нараховані доходи, строк сплати яких згідно з договором не минув, за активами, що віднесені до цієї групи активів.
VIII	100	Короткострокові вклади (депозити), що розміщені в банках, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках; гарантійні депозити в інших банках (непокріті); кредити овердрафт, кошти за операціями репо та інші короткострокові кредити, що надані банкам, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service"; довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках; гарантійні депозити в інших банках (непокріті); кредити овердрафт, кошти за операціями репо та

1	2	3
		інші короткострокові кредити, що надані банкам, які не мають кредитного рейтингу або мають кредитний рейтинг за міжнародною шкалою, нижчий, ніж рівень "BBB-" за класифікацією рейтингового агентства "Standard&Poor's" або рейтингового агентства "Fitch Ratings"/рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service; довгострокові кредити, що надані іншим банкам; фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам; кредити, що надані суб'єктам господарювання; дебіторська заборгованість за операціями з банками та за операціями з клієнтами банків; транзитний рахунок за операціями, здійсненими платіжними картками через банкомат; іпотечні кредити, що надані фізичним особам, забезпечені майновими правами на об'єкт незавершеного житлового будівництва, за умови, що іпотекодавець документально підтвердив право на набуття ним у власність цього нерухомого майна в майбутньому та вартість майнових прав на майбутню нерухомість (сума, яку фізична особа зобов'язана сплатити за набуття у власність такого нерухомого майна), що зафіксована в нотаріально засвідченому правочині, є не меншою, ніж балансова вартість такого кредиту; інші споживчі кредити, що надані фізичним особам; кредити, що надані фізичним особам на здійснення ними незалежної професійної діяльності; цінні папери, що не включені до попередніх груп; запаси матеріальних цінностей; основні засоби; активи з права користування, базовими активами яких є матеріальні активи; інші активи банку; зобов'язання за всіма видами гарантій (акцептами, авалями);

1	2	3
		непокриті акредитиви; цінні папери до отримання за операціями андеррайтингу; інші зобов'язання, що надані клієнтам; нараховані доходи за активами, що віднесені до цієї групи активів, у тому числі строк сплати яких згідно з договором минув;
IX	125 % (з 30.06.21 до 30.12.2021) 150 % з 31.12.2021	Споживчі кредити, що надані фізичним особам, за якими немає забезпечення, визначеного прийнятним згідно з Положенням № 351, або борг за якими покритий таким забезпеченням (з урахуванням коефіцієнта ліквідності забезпечення) менше ніж на 20 %; нараховані доходи за активами, що віднесені до цієї групи активів.

*Примітка: складено на основі [47]

**Звіт про фінансовий стан (Баланс)
на 31 грудня 2019 року***

(тис. грн)

Найменування статті	Примітки	31.12.2019	31.12.2018
1		3	4
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти	6	523 998	438 558
Інвестиції в цінні папери	7	1 542 118	397 743
Кредити та заборгованість клієнтів	8	1 596 340	1 552 002
Інвестиційна нерухомість	9	89 872	85 998
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток		545	545
Відстрочений податковий актив		20 000	20 000
Основні засоби та нематеріальні активи	10	97 039	101 973
Активи з правом користування	11	22 515	-
Інші активи	12	5 120	8 459
Інші фінансові активи	13	14 448	12 064
Необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття	14	15 011	11 228
Усього активів		3 927 006	2 628 570
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Кошти банків	15	54 149	-
Кошти клієнтів	16	3 352 671	2 170 299
Похідні фінансові зобов'язання	22	411	5
Зобов'язання з оренди	21	22 155	-
Боргові цінні папери, емітовані банком	17	280	5 019
Резерви за зобов'язаннями	18	12 682	4 422
Інші фінансові зобов'язання	19	32 901	42 071
Інші зобов'язання	20	25 765	18 940
Субординований борг	23	100 496	107 260
Усього зобов'язань		3 601 510	2 348 016

Продовження дод. Г

1		3	4
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Статутний капітал	24	300 000	300 000
Нерозподілений прибуток/(непокритий збиток)		24 146	(20 796)
Резервні та інші фонди банку		1 350	1 350
Усього власного капіталу		325 496	280 554
Усього зобов'язань та власного капіталу		3 927 006	2 628 570

*Примітка: складено за [24]

**Звіт про фінансовий стан (Баланс)
на 31 грудня 2020 року***

(тис. грн)

Найменування статті	Примітки	31.12.2020	31.12.2019
1		3	4
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти	6	361 640	523 998
Інвестиції в цінні папери	7	2 405 387	1 542 118
Кредити та заборгованість клієнтів	8	2 324 196	1 596 340
Інвестиційна нерухомість	9	62 172	89 872
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток		-	545
Відстрочений податковий актив		3 153	20 000
Основні засоби та нематеріальні активи	10	150 243	97 039
Активи з правом користування	11	20 570	22 515
Похідні фінансові активи		18	56
Інші фінансові активи	13	28 502	14 392
Інші активи	12	21 705	5 120
Необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття	14	-	15 011
Усього активів		5 377 586	3 927 006
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Кошти банків	15	655 890	54 149
Кошти клієнтів	16	4 027 690	3 352 671
Похідні фінансові зобов'язання	22	-	411
Зобов'язання з оренди	21	20 930	22 155
Боргові цінні папери, емітовані банком	17	187	280
Резерви за зобов'язаннями	18	10 019	12 682
Інші зобов'язання	20	39 448	25 765
Інші фінансові зобов'язання	19	87 128	32 901

Кредиторська заборгованість за податком на прибуток		313	-

Продовження дод. Г

1		3	4
Субординований борг	23	47 795	100 496
Усього зобов'язань		4 889 400	3 601 510
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Статутний капітал	24	300 000	300 000
Операції з акціонерами (власниками)		70 000	-
Нерозподілений прибуток		92 690	24 146
Резервні та інші фонди банку		25 496	1 350
Усього власного капіталу		488 186	325 496
Усього зобов'язань та власного капіталу		5 377 586	3 927 006

*Примітка: складено за [24]

Звіт про зміни у Власному капіталі за 2020 рік*

(тис. грн.)

Найменування статті	Примітки	Статутний капітал	Операції з акціонерами (власниками)	Резервні інші фонди та резерви переоцінки	Нерозподілений прибуток	Усього власний капітал
1	2	3		4	5	6
Залишок на кінець 31.12.2018 року		300 000	-	1 350	(20 796)	280 554
<i>Скоригований залишок на початок 01.01.2019 року</i>		300 000	-	1 350	(20 796)	280 554
Усього сукупного доходу		-	-	-	44 942	44 942
Залишок на кінець 31.12.2019 року		300 000	-	1 350	24 146	325 496
Усього сукупного доходу		-	-	-	92 960	92 690
Операції з акціонерами (власниками)		-	70 000	-	-	70 000
Розподіл прибутку		-	-	24 146	(24 146)	-
Залишок на кінець 31.12.2019 року		300 000	70 000	25 496	92 690	488 186

*Примітка: складено за [24]